

Dr. Hans E. Rohde

En l'ANUARI anterior (pàg. 784), es donava compte de la mort del jove Dr. Klüpfel, deixeble del Prof. Finke de Freiburg i. B., ocorreguda en 1913 a Castelló d'Empúries. Morí sense acabar la redacció del seu llibre *Verwaltungsgeschichte des Königreichs Aragon zu Ende des 13. Jahrh.*, i un company seu d'estudis, deixeble igualment d'en Finke, el Dr. H. E. Rohde, des de Barcelona estant on l'havien dut les seves investigacions a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, complia l'any següent el deure d'amistat de terminar i revisar l'impressió d'aquell llibre. Tampoc li havia d'ésser concedit el veure-la terminada, i al Prof. Finke li tocà cloure les planes d'un volum en el qual ajuntaven els seus noms dos de sos deixebles preferits, que eren bona cosa més que una esperança. L'un i l'altre s'havien sentit seduïts pel prestigi dels aspectes internacionals de la política catalana revelats al món en tota la llur variada complexitat pel savi mestre de Freiburg.

Rohde vingué a Barcelona en 1914, després d'haver passat una temporada investigant als Arxius de Roma, i la dramàtica història de la lluita per Sicília, mare de tants heroïsmes i ennoblida per una tan continuada agitació espiritual, va obsessionar tot seguit el seu temperament. A ella havia ja dedicat, abans de venir a la nostra ciutat, una sòlida monografia (1). Entre les variades figures que hi intervenen, cap és més seductora que la del gran almirall Roger de Llúria, glorificat per la llegenda abans pot ser que la història n'hagués precisat la fesomia. A esclarir-la va consagrar molt temps el seu treball, i fruit d'ell n'és un extens estudi del qual, poc abans de morir, va donar-ne les primícies al nostre INSTITUT per a la seva publicació. Perteneixent Rohde a una família on l'entusiasme militar és tradició, comprenia i estimava amb tota la força de son caràcter l'heroica exuberància del gran capdill i molt sovint ne feia retret en ses converses, els dies que visqué a Barcelona.

Va esclatar la guerra i Rohde, després de diverses temptatives atrevides, va aconseguir arribar a Alemanya, entrant com a voluntari en un batalló de skis. Tres mesos després moria als Cárpatos en un combat el 21 de febrer de 1915. Era un home ple d'atractiu personal, en el qual l'estudi no havia marcat les inquietuds de la juvenesa. Enemic de l'unilateralisme erudit, alternava les àrides investigacions històriques amb la vidaportiva. Alt, d'ulls blaus, reservat i cordial a l'hora, tots els qui'l coneguèrem, recordem amb anyorança la sana franquesa de la seva amistat.

Els papers contenint les riques notes de treball d'En Rohde, són depositades encara a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, i és un deure nostre posar tots els medis perquè l'escola del Prof. Finke, tan durament castigada per la mort, trobi un continuador entre'ls nostres joves historiadors. — J. R. B.

M. Jacques Flach

A París, pel novembre de 1919 va morir l'eminent jurisconsult M. Jacques Flach, professor del «Collège de France» i de l'«Ecole libre des Sciences politiques». Havia nascut a Strassbourg en 1846. De la seva notabilíssima obra *Les origines de l'ancienne France* n'estava preparant, en els seus darrers temps, el volum cinquè, que havia de tractar de la Marca Hispànica i de la Marca de Gascunya; la part referent al nostre país, que havia deixada ja llesta, a punt d'imprimir, ha d'ésser d'un gran interès per al coneixement de les institucions polítiques de l'època comtal catalana, respecte la qual M. Flach s'havia amplament documentat. — F. V. T.

BIBLIOGRAFIA

LLIBRES

ROGER BIGELOW MERRIMAN: *The Rise of the Spanish Empire in the Old World and in the New*. — New York, The Macmillan Company, 1918. 2 vols.

El professor de la Universitat de Harvard Mr. Roger B. Merriman s'ha proposat, en aquesta obra, seguir la formació ascendent de l'Imperi espanyol des dels seus inicis fins a assolir la seva màxima extensió, en el regnat de Felip II, amb l'anexió de Portugal. Malgrat que sembli inexplicable, la història d'Espanya no havia estat encara considerada des d'aquest important punt de

(1) *Der Kampf um Sizilien in den Jahren 1291-1362*. Berlin & Leipzig, W. Rothschild, 1913.

vista. A suplir tan significativa deficiència s'adreça el llibre del Dr. Merriman, i cal proclamar que la seva obra (un veritable llibre d'or) ho aconsegueix, fins ara, plenament.

De quatre volums ha de constar, havent-ne ja aparegut dos. Tracta, el primer, de la història narrativa i constitucional dels diferents reialmes hispànics durant l'Edat mitjana, i de la formació de l'Imperi català en la Mediterrània occidental. Descriu, el segon, la unió de les Corones d'Aragó i Castella, i la reorganització d'Espanya sota el govern dels Reis Catòlics; relatant el començament d'un nou període d'expansió a Amèrica i al Nord d'Àfrica, i els primers graons del conflicte entre Espanya i França per la supremacia de l'Europa occidental.

La forma d'exposició del Dr. Merriman és diàfana, precisa; el seu esperit crític, d'una serenitat poc comú; la bibliografia que ha servit de base a la seva obra, força escollida. Ella ens és donada a la fi de cada capítol; però no a la manera acostumada, en forma d'inacabable i mera llista de títols, que no serveix sovint sinó per a desorientar i àdhuc descoratjar l'estudiant, sinó acompanyant cada obra d'una breu indicació dels seus mèrits, defectes i importància relativa. Aquestes notes bibliogràfiques no contenen, però, els títols dels llibres o fascicles que han estat citats sols una o dues vegades, els quals poden ésser trobats examinant les referències dins el text.

L'obra comença amb un capítol d'introducció on tres cabdals punts de vista són desenrotllats: malgrat l'estret de Gibraltar, una íntima i constant connexió existeix entre Espanya i el Nord d'Àfrica; malgrat la carena pirenenca, una íntima i repetida connexió existeix entre Espanya i el Migdia de França; malgrat l'aparença d'unitat que podria presentar als ulls d'un examinador superficial, la Península Ibèrica forma un conjunt de territoris tendint sempre cap a la diversificació i el separatisme. Els dos primers punts de vista, fonamentats a bastament pel Dr. Merriman, ens donen la clau de l'expansió ibèrica. No cal sinó afegir (i així ho fa el docte historiador) algunes indicacions sobre les relacions de la Península amb les illes de la Mediterrània occidental, i tindrem totes les direccions medievals d'expandiment hispànic. El tercer punt de vista, magistralment presentat pel Dr. Merriman, ens dona la clau no sols del desenrotllament intern de la Península Ibèrica, sinó també de molts problemes de la seva política imperialista. Perquè, com observa el professor de la Universitat de Harvard, les particularitats internes de la nostra Península, malgrat a primera vista puguin semblar d'escassa importància en l'emmotllament de la cursa imperial d'Espanya, eren destinades finalment a exercir-hi una influència molt més gran que les exteriors. En el següent paràgraf exposa la seva doctrina sobre el separatisme espanyol, que fonamenta en la *Introducció* i que anirà encara fonamentant al llarg de tota la seva obra: «D'aquestes particularitats internes, — escriu — la primera, i de totes la més fonamental, és la tendència vers la diversificació i el separatisme. És gairebé impossible d'exagerar la seva importància. Encara més que respecte a Alemanya fins a la dinovena centúria, tota la història d'Espanya pot ésser resumida en la sola paraula: *particularisme*. Condicions geogràfiques i climatològiques en formen la base. Racialment, històricament, socialment i econòmicament, l'efecte de la tendència separatista pot ésser traçat del començament a la fi de la història. La seva influència ha estat profunda i permanent. Vet aquí la clau de molts dels més importants problemes amb els quals són avui confrontats els espanyols.» (Vol. I, pàg. 35.)

La resta del primer volum està dividida en dos llibres, destinat el primer a Castella i el segon als reialmes de la Corona d'Aragó; format aquell per cinc capítols, distribuïts sota aquests epígrafs: I, La Reconquesta. II, D'Alfons *el Savi* als Reis Catòlics. III, Castella en l'Orient i en l'Atlàntic. IV, Els castellans medievals. V, Les institucions de la Castella medieval; i integrat el segon pels altres sis capítols que completen el volum I, a saber: VI, Aragó i Catalunya a França, Espanya i el Nord d'Àfrica. VII, Les primeres conquestes en la mar. VIII, La Gran Companyia Catalana. IX, Un Imperi mediterrani. X, Les llibertats d'Aragó. XI, Les institucions dels reialmes de l'Est i llurs dependències.

El volum II està distribuït així mateix en dos llibres: terç i quart. Comprèn el terç els següents capítols sota els següents epígrafs: XII, El casament de Ferran i Isabel. XIII, La lluita pel tron i la conquesta de Granada. XIV, Absolutisme contra separatisme. Unitat de fe i de raça. XV, Reorganització interna. Comprèn el llibre quart els següents capítols sota els següents epígrafs: XVI, Les Canàries. XVII, Les Índies. XVIII, Nord d'Àfrica. XIX, Matrimoni, aliances i conquesta de Nàpols. XX, El perill Habsburg i l'anexió de Navarra.

Si enllacem aquesta simple llista de capítols amb la lloança que al començament d'aquest article hem hagut de retre a les dots històriques del Dr. Merriman, tindrem ja una idea prou clara i prou alta de la importància de la seva obra. Afegim que ella és il·lustrada per diversos mapes i taules genealògiques, i que un índex onomàstic clou aquests dos primers volums. No obli-

dem que és una obra única des del punt de vista de la matèria que tracta. I afegim, encara, que per a nosaltres, catalans, que hem vist la nostra història estafeta, mutilada i disminuïda, és una obra de justícia i de vindicació. La part que cadascun dels elements de la Península Ibèrica va pendre en la formació de l'Imperi espanyol és exposada amb una gran precisió pel doctor Merriman. Ell ha comprès la veritable valor respectiva de Catalunya i Aragó en la formació de l'Imperi mediterrani. Ell ha vist que fou mercès a la iniciativa i a l'esforç dels catalans que aquell Imperi va ésser conquerit, i que Aragó, en tota aquesta obra imperialista, fou més aviat un element negatiu. Aquesta és la realitat, i ens és plaent que una autoritzada ploma estrangera hagi vingut a exposar-la amb tanta claredat. En els nostres llavis, en els nostres escrits, paraules semblants a les que hom llegeix en les pàgines de *The Rise of the Spanish Empire* apareixen a les orelles i als ulls d'altri com a sospitoses. El mal fat que sembla gravitar sobre Catalunya, i que fa de la seva història una tragèdia, ha volgut que una simple qüestió nominal de jerarquia hagi fet desaparèixer el nom del principat sota el del reialme, el nom de Catalunya sota el d'Aragó. Aquesta simple aparença ha pogut enganyar molts historiadors estrangers, la tasca dels historiadors espanyols havent contribuït ultra mesura a fomentar-la. El Dr. Merriman mateix, malgrat la seva exacta visió de la realitat, no sap deslliurar-se de la usada tradició que en aquest punt s'ha anat formant. La cordial simpatia que envers Catalunya amara aquests capítols de l'obra del professor nord-americà ens veda de fer-li cap retret sobre aquesta qüestió. Comprenem que pesa encara molt la nomenclatura tradicional perquè un historiador estranger gosi trencar-la. Però quan diu (vol. I, pàg. 307): «En tractar de les múltiples activitats d'Aragó al Nord d'Àfrica, hem usat aquest nom en el seu ample sentit, com a únic mitjà convenient per a designar tots tres reialmes», no podem menys de proclamar la nostra disconformitat. Si cal escollir un nom per designar el conjunt dels estats orientals de la Península, cal que sigui el de Catalunya. Ningú no dubta que el nom de Castella és el més a posta per a designar el conjunt dels estats governats pels monarques castellans, malgrat comprendre-hi regnes d'altre nom, com Lleó i Astúries, i estats d'altra llengua, com Galícia i Vascònia. Per què? Perquè Castella era el fonament i el centre de llur imperi, i perquè la major part de llurs dominis eren de llengua castellana. Doncs, més exclusivament encara que Castella respecte als dominis dels monarques castellans, era Catalunya el centre i el fonament dels dominis dels monarques barcelonins, i també la major part de llurs estats (Catalunya, València i les Balears) eren de llengua i de raça catalanes. És per això que (no sols com una pregona injustícia envers Catalunya, però també com una mancança a l'exactitud científica) creiem que ha d'ésser rebutjat tot criteri tendint a designar amb el nom de *Aragó* el conjunt dels estats catalano-aragonesos, i amb el nom de *Imperi aragonès* l'Imperi fundat per l'esforç i el sobreeiximent vital de Catalunya, a contrari d'Aragó. N'hi ha prou amb treure les conseqüències de les premisses establertes pel doctor Merriman per a arribar a aquesta conclusió. Als historiadors catalans pertoca d'ésser els primers a mostrar-se irreductibles en qüestió com aquesta, per a nosaltres essencial, en la seguretat que llur exemple transcendirà, tard o d'hora, a les escoles històriques estrangeres.

Encara en alguna altra qüestió de nomenclatura n'hi ha prou amb treure la conclusió de les premisses establertes pel Dr. Merriman per a rectificar alguna altra errada tradició. Si els sobirans de la casa de Barcelona eren catalans i en català parlaven, per què designar-los amb el nom castellà, com fan els historiadors anglesos i alemanys, menats per un fals daler d'exactitud? Per què parlar-nos de *Pedro der Grosse* o *Pedro the Great* en lloc de *Pere der Grosse* o *Pere the Great*, com recomana una vera fidelitat històrico-filològica? I el mateix que diem respecte als noms dels monarques és aplicable al nom d'altres personatges, i encara a tota llei de nomenclatura especial relativa a Catalunya. El fet que el Dr. Merriman se serveixi, naturalment, de bibliografia en llengües catalana i castellana, fa que apareguin sovint barrejades designacions originals amb designacions traduïdes. Així sí, per exemple, ens parla del *Consell de Cent*, dels *veguers*, del *conseller en Cap*, ens parla també de la *Lonja de Contratación*, de la *Diputación General* o dels *ciudadanos honrados*. És aquesta una de les poques tares d'ordre general que hom sabria assenyalar en obra tan excel·lent.

Totes les altres observacions que sabríem fer-hi no serien sinó de caràcter particular, sovint de detall. No farem sinó esmentar-ne algunes.

Creiem que concedeix una excessiva importància a l'expedició a les Canàries i a l'ambaixada d'Enric III a Tamerlan. Ell les considera com una prova que el corrent d'entusiasme envers els descobriments i exploracions era fort a Castella en els primers anys del segle XV (vol. I, cap. III). Per a nosaltres apareixen aquests fets com a tan excepcionals dins la història de Castella que semblen revelar-nos més aviat el contrari. Castella no va emprendre mai per pròpia iniciativa empreses ultramarines. Si Enric III fita els seus ulls en les Canàries, no és perquè un daler colonitzador

li hagi fet concebre la idea de posseir-les: és perquè un normand, Joan de Bethencourt, després d'haver-ne començat la conquesta, va a oferir-li el seu homenatge. I el migrat adjutori que el Castellà dona a l'empresa no és pas una prova de gran entusiasme. Comparem aquestes expedicions normando-castellanes amb la que pocs anys més tard aparellà Martí de Sicília contra els rebels de Sardenya, en la qual tota la noblesa catalana era representada, i compendrem com Castella era lluny de sentir un impuls imperialista. El mateix podria dir-se de l'ambaixada a Tamerlan si es compara amb els viatges i amb la curiositat geogràfica de catalans, italians i portuguesos. Les Canàries mateixes havien estat de temps visitades per mariners catalans, i Pere III s'en havia ocupat, ajudant el Príncep de Fortuna en la seva expedició (1345) i promtent-li, a pres de l'arquebisbe de Neopàtria, favor per a la conquesta. D'altra banda, existeix la butlla del papa Urbà V als bisbes de Barcelona i Tortosa, ordenant-los d'afavorir uns comerciants catalans que es proposaven enviar missioners a aquelles llunyanes terres (RUBIÓ I LLUCH: *Documents per a la història de la cultura catalana medieval*, vol. II).

La manera com el Dr. Merriman jutja la sentència de Casp no ens sembla encertada. «La funció encomanada als nou compromissaris — escriu (vol. I, pàg. 405) — era no la d'escollir un dels candidats sobre la base de llurs mèrits i qualitats, sinó la de determinar quin d'ells tenia els millors drets d'acord amb les lleis aragoneses de successió hereditària.» I el Dr. Merriman, oblidant que aquestes lleis, com en diverses ocasions s'havia posat de relleu, exclouien les dones del dret de successió a la corona, troba justa la sentència de Casp, i sense motiu les invectives dels historiadors catalans. Ferran d'Antequera descendia dels antics comtes de Barcelona per línia femenina; quatre dels altres aspirants a la corona per línia masculina: a algun d'ells corresponia legalment d'ésser elegit, no al Castellà. I és que, en el fons, contra el que sosté el Dr. Merriman, els compromissaris van fer d'elecció una qüestió política, quan no havia d'ésser altra cosa que una qüestió jurídica.

En l'afer relatiu a la intervenció o no intervenció de Pere *el Gran* en la revolució de les Vespres Sicilianes el professor nord-americà ha acceptat sense reserves l'opinió de l'historiador alemany Otto Cartellieri, el qual, en la seva obra *Peter von Aragona und die sizilianische Vesper*, rebutja completament la idea que Pere II hagués intervingut en la suscitació d'aquell alçament. Amb tot, aquesta opinió, que havia estat sustentada ja per l'Amari, torna a ésser avui, després de la recent aparició del diplomata de Giuseppe La Mantia, en disfavor, i l'antiga tradició sembla tornar, en aquest punt a reprendre's.

En tractar del desafiament entre Pere *el Gran* i Carles d'Anjou, el Dr. Merriman qualifica l'anada del Català a Bordeus de «romantic but inconclusive farce». Després de l'aparició del diplomata del Carini «De rebus regni Siciliae», la refutabilitat de l'anada de Pere II a Bordeus esdevenia difícil: creiem que treballs posteriors l'han feta gairebé impossible.

Parlant del *Fur de València*, el Dr. Merriman afirma que fou escrit en provençal. Veiem en això la mà d'autors espanyols. El Dr. Merriman ignora que n'hi ha alguns als quals repugna tant el mot *català* que es plauen, quan es tracta de l'idioma, a substituir-lo pel mot *llemosí*. La versió del *Fur de València* (la primera redacció fou en llatí) és un dels primicers monuments de prosa literària catalana. Quant a Ausias March, anomenat pel Dr. Merriman (vol. I, pàg. 475) «the greatest master» de la llengua valenciana, ens plauria més de veure'l apel·lat un dels més grans mestres de la llengua catalana.

La forma *somatent* que el Dr. Merriman dona al mot *sometent* és inacceptable; i la seva etimologia que, vistos els parers d'En Pella i Forgas i d'En Calmette, qualifica de «very doubtful», no és altre que la de *metre so*. «... Deguessem entrar so metent a Vilafranca», diu el rei Pere III en la seva *Crònica* (llibre IV, cap. 2). I de textos com aquest se'n troben a desdir.

Algunes observacions més podríem fer a l'obra del Dr. Merriman, no cap d'elles de més importància que les darrerament exposades.

Acabem indicant que la part destinada, en el segon volum, al regnat dels Reis Catòlics marca un notable avanç en l'estudi i l'exposició d'aquesta època, una de les més transcendents en la història de la humanitat. Els punts de vista suggestius, personalíssims, abunden potser més encara que en els capítols anteriors. Uns i altres ens fan esperar amb avançada delectança l'aparició dels altres dos volums que han de completar l'obra del Dr. Merriman. — F. S.

CONDE DE CASTELLANO: *Crónica de Aragón*. Saragoça, 1919.

Sota el títol de *Crónica de Aragón* ha publicat el Sr. Conde de Castellano un resum dels *Anales de Aragón* de Jeroni Zurita. La importància d'una obra semblant no cal que sigui ponderada. Zu-

peradriu d'Alemanya i regina de Sicília. La llegenda d'aquest segell, interpretades les abreviatures, diu: + *Constantia Dei gratia Romanorum imperatrix, semper augusta, regina Sicilie*.

Frederic començà son regnat en 1197 sota la tutela de sa mare, la qual va morir en 27 de novembre de 1198, i per consegüent és versemblant suposar que ambdós segells penjaven d'un mateix document, atorgat entre aquestes dues dates. Cas que dits segells es trobin separats del pergami a que anaven adherits, convindria recercar aquest, per a identificar-los amb tota certesa; per tal com l'emperador Frederic II casà amb Constança, filla del rei d'Aragó N'Alfons II, esdevenint emperadriu d'Alemanya en 1220 fins a 1222 en que va morir. Si el pergami de que penjava aquest segell fós anterior al desembre de 1198, el segell correspondria a Na Constança, mare de Frederic II, i si fós atorgat entre 1220 i 1222 és indubtable que correspondria a la muller d'aquest.

Amb tot, tenim una dada que referma la nostra creença de que pertany a l'emperadriu Constança, muller d'Enric VI i mare de Frederic II, i no a la muller d'aquest, i és, que el DR. POSSE, *Die Siegel der deutschen Kaiser und Könige* (v. I, t. 24), publica un exemplar d'aqueix mateix segell atribuint-lo a l'emperadriu Constança, mare de Frederic II, el qual exemplar, diu, es trobava a l'Arxiu de la Catedral de Palerm, penjant d'un pergami atorgat en juny de 1198.

Res té d'estrany equivocar un segell, majorment si, com suposem, aquests dels quals ens ocupem, es troben separats del document a que anaven adherits, en el qual cas és molt més difícil d'interpretar-los i classificar-los.

Donarem fi al nostre comès, desitjant que es compleixi la quasi-promesa que ens fa l'erudit autor d'aquest llibre, en son pròleg: *No se agotó en estas páginas ni lo interesante, ni lo simplemente curioso; pero abierto queda el campo a sucesivas SERIES HISTÓRICAS, ARTÍSTICAS Y LITERARIAS.* — F. DE S.

FRANCESC MONSALVATJE I FOSSAS: *Los Condes de Ampurias vindicados* (volum XXV de la seva col·lecció de monografies; Olot, 1917; 356 pp. en 4.ta).

Mort l'autor en començar l'estampació d'aquesta monografia, ha estat ultimada pels seus fills, ajudats pels senyors En Carles Rahola i En Ramon Bonet. Segons es dedueix, el present volum forma la introducció o primera part de l'obra pòstuma *Los castillos y las familias señoriales del Condado de Ampurias* i conté la genealogia assats completa dels comtes, des dels beneficiaris carlovingis, seguits de cinc successius comtes independents i començant els feudataris amb Ponç I, a mitjan segle XI. Hug de Cardona, hereu testamentari de Magauli, permutà en 1325 amb l'infant Pere el comtat d'Empúries per certs estats del regne de València, i llavors comença la sèrie que l'autor anomena d'*estirpe regia*, la qual es prolonga fins el segle XVII, en morir D.ª Joana d'Aragó, néta de l'infant Fortuna i muller del marquès de Comares i duc de Cardona. Constitueix una altra sèrie qualificada de comtes de la casa de Cardona, composta de tres membres: Enric (nét de la citada Joana), Lluís i Catarina. Finalment, forma la sèrie dels comptes de la casa de Medinaceli, partint de Lluís, en 1691, fill de Catarina (duquessa de Cardona i comtessa d'Empúries) i del duc d'Alcalà (primogènit del duc de Medinaceli), i va enumerant els titulars fins a els darreries del segle XIX.

Ha obtingut notes de documents de l'arxiu de la casa de Medinaceli, principalment procedents d'un manuscrit del rector de Castelló d'Empúries, tretes de la catalogació (feta pel notari tortosí Busquets) dels documents de l'arxiu del propi comtat, en la primera mitat de la XVII centúria. Aquestes notes li han permès fer, com apèndix de la cronologia i genealogia comtal, una descripció interessant de les *Regalias y prerrogativas de los condes de Ampurias*, encara que comet l'error de donar importància a l'ús de la frase *gratia Dei comes*, emprada en la capçalera dels documents, per a justificar que eren comtes sobirans, cosa que ja s'ha demostrat que no significa ni de molt lluny la sobirania.

L'obra, encara que porta el títol un xic ampulós de *condes vindicados*, és de molta utilitat per a la història de Catalunya, donant, ordenada i purgada, la completa cronologia comtal. Conté major nombre de dades positivament inèdites que els anteriors volums del mateix autor; però també en presenta com a inèdites moltes que no ho són. Així, tot el que diu en les planes 337 a 339 és pres del llibre *Les Cases de Templers y Hospitalers en Catalunya*, sense afegir-hi absolutament res de nou. També resulta pres clandestinament del citat llibre ço que conta en les planes 97 i 98, citant un document directament de l'arxiu de la castellania d'Emposta, però sense anar a l'original, sinó al fragment publicat. Copiat quasi literalment del llibre *Sempre han tingut bech les oques*, sense advertir-ho, són el document i les noves reproduïts en la plana 128. En ressenyar el tracte del

casament de Magaulí (fill del comte Pons Huc), fet a Sicília en 1309, i del testament del segon atorgat mig anys després, tampoc té per convenient advertir que tals documents foren publicats per En Botet i Sisó, en el *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. Deixa igualment de mencionar el treball del propi Botet sobre uns sepulcres de l'església parroquial de Castelló en parlar, en la plana 178, del del comte Magaulí.

S'observen, no res menys, alguns descuits en noms personals i geogràfics, com en citar el vescomtat de *Villanner* (p. 256), que segurament deu dir *Vilamur*, i en fer Jusiana d'Entença mare del comte Huc, dient en la plana anterior que era la muller. — J. M. i S.

FRANCESC CARRERAS I CANDI: *La Ciutat de Barcelona* (apèndix a la *Geografia General de Catalunya*. — A. Martín, editor. Barcelona, 1916; 1078 pp. en 4.ª).

No és aquest volum una història de la capital de la nació catalana en el sentit rigorós de la paraula. És una descripció històrica de la formació i vicissituds fins als temps moderns de la nostra ciutat, presentada des de diferents aspectes o punts d'obrir i, per consegüent, no podent mantenir en el desenrotllament del llibre un constant ordre cronològic, ni el mateix valor de les dades consignades, unes insignificants al costat d'altres de molt notables.

Comença recollint i estimant la relativa vàlua de les dades conegudes sobre les primitives poblacions establertes entre les boques del Llobregat i del Besòs (*Laie* i *Barcino*), de la fundació de la Colònia Favència i de l'aparició del cristianisme en aquest territori. Estudia les successives dominacions visigoda, sarraïna i franca, entrant després en l'època comtal, en la segona mitat de la X^a centúria. Aquesta època, seguida de la reial, principalment en els segles XIII i XIV, on tracta principalment dels nous suburbis que anaven apareixent i, en general, del progrés urbà medieval, amb la descripció dels edificis monumentals fets en el mateix temps i amb l'estudi de la Universitat o Comú, presentant l'origen i modificacions dels diferents càrrecs municipals i les principals lluites dels estaments, és sens dubte la part més interessant del llibre del Sr. Carreras i la que té major novetat, per haver-hi aportat una munió de dades inèdites i atinades observacions, que demostren el coneixement històric que l'autor té de tot el pla o territori de Barcelona, coneixement ja acreditat en anteriors i molt apreciables monografies, com per exemple en *Notas històriques de Sarrià*.

Acaba l'obra ocupant-se de les imposicions i drets, de l'administració econòmica autònoma, del modern moviment urbà i de la divisió parroquial i constitució de l'ajuntament fins als nostres dies.

Per aquesta lleugera indicació del contingut pot deduir-se que el llibre del Sr. Carreras és molt diferent de la *Barcelona antigua y moderna* de Pi i Arimon: major nombre de noves i dades medievals i més clara agrupació de les matèries; però no la fa inútil o no la deixa arreconada totalment.

L'aparèixer tan documentada és causa, potser, que sembli una obra massa freda, que no ens dona idea o visió sintètica de la vida febril que des de l'Edat mitjana ha portat la ciutat de Barcelona, i que tampoc ens compta tota la respiració agitada d'una urbs que ha lluitat fortament per atènyer l'exuberància que en els presents temps frueix, ni descobreix la seva característica al través dels segles. De totes maneres, és l'esforç més seriós efectuat fins ara per escriure la història de Barcelona, i d'aquí endavant cap monografista que es proposi tractar del passat d'aquest poble podrà prescindir del llibre del Sr. Carreras. — J. M. i S.

Bibliothèque des Ecoles Françaises d'Athènes et de Rome (Lletres i Registres papals).

L'Escola Francesa de Roma ha continuat publicant els fascicles de Lletres i de Registres dels papes. En 1916 apareixia el fascicle terç dels Registres de Nicolau III; en 1917, el tomo II dels d'Alexandre IV, i en 1919 el fascicle disset de les lletres comuns de Joan XXII i el fascicle segon de les lletres closes i patents de Benet XII, interessant a altres països que la França. En tots aquests fascicles, excepte en el de Nicolau III, es troben documents que interessin a la nostra història política o eclesiàstica. És convenient que els nostres historiadors els tinguin en compte. Com a mostra donem un extracte dels documents relatius a la nostra història continguts en el fascicle del papa Benet XII. Les lletres que s'hi publiquen i s'hi analitzen ho han estat segons els registres del Vaticà per J.-M. Vidal.

Avinyó, 6 octubre 1336. Lletra a Arnau Ces-Comes, arquebisbe de Tarragona, manant-li que li trameti el text original o trasllat autèntic dels privilegis de la Seu apostòlica «per quae Olim cuidam regi Aragonum... ejusque successoribus fuit ab Apostolica Sede concessum est in civitate

Terraconen. per antistitem illius loci coronari et inungi valeret licet... Petrus rex Aragonum illustris, pridem alibi coronari se... fecerit» (fasc. II, p. 300). — Avinyó, 2 novembre 1336. Pagament fet pel rei Pere III *el Cerimoniós* del cens anyal de dos mil marcs d'argent que ha de pagar pel regne de Sardenya i Còrcega, i allongament de la resta del cens (fasc. II, p. 310). — Avinyó, 19 novembre 1336. A l'arquebisbe de Tarragona sobre l'afer abans esmentat (fasc. II, p. 312). — Avinyó, 10 desembre 1336. A Ramon Flor, canonge d'Urgell, i Guillem Metge, canonge de Lleyda, sobre restitució de diners per a la fàbrica de l'església de Carcassona (fasc. II, p. 315). — Avinyó, 5 de gener 1337. Al rei Alfons XI de Castella exhortant-lo a mantenir-se en pau amb Pere *el Cerimoniós* (fasc. II, p. 326). — Avinyó, 5 gener 1337. Al rei d'Aragó sobre el mateix afer (fasc. II, p. 328). — Avinyó, 5 gener 1337. A la reina Alionor, sobre el mateix afer (fasc. II, p. 329). A Pere d'Exerica sobre el mateix afer (fasc. II, p. 329). — Avinyó, 5 gener 1337. A Pere III sobre el regiment dels seus regnes, tenint bons consellers i bons oficials, i mantenint pau amb el rei de Castella i amb la seva marastra la reina Alionor i amb els infants fills d'ella (fasc. II, p. 329). — Avinyó, 6 gener de 1337. A Pere López de Luna, arquebisbe de Saragossa, sobre el mateix afer (fasc. II, p. 332). — Avinyó, 5 gener 1337. Als seus nuncis perquè procurin fer arribar a la pau els dos bans enemics o almenys a una treva entre els reis de Castella i Aragó (fasc. II, pp. 334-336). — Avinyó, 28 febrer i 7 març 1337. Els ambaixadors de Pere III *el Cerimoniós* presten homenatge al Sant Pare pel regne de Sardenya i Còrcega, comproment-se el rei d'Aragó a prestar-lo-hi, personalment, el pròxim any (fasc. II, p. 355). — Avinyó, març 1337. Lletres relatives a la Seu d'Osca (fasc. II, pp. 355, 359 i 360). — Avinyó, 19 març 1337. Pagament del cens del rei d'Aragó al Sant Pare pel regne de Sardenya i Còrcega (fasc. II, p. 363). — Avinyó, 21 març 1337. A Pere III, exhortant-lo a que no es familiaritzi amb els sarraïns (fasc. II, p. 365). — Avinyó, 10 abril 1337. A Pere III, exhortant-lo que en les Corts s'ocupi de la pau amb la reina Alionor, amb els fills d'ella i amb Pere d'Exerica, llur tutor, i de l'ordenació de la seva casa i dels seus estats (fasc. II, p. 368). — Avinyó, 10 abril 1337. Als prelats, nobles, burgesos i altres del Parlament congregat pel rei d'Aragó, sobre els mateixos afers (fasc. II, p. 370). — Avinyó, 10 abril 1337 i 12 juny 1337. Als seus nuncis sobre la dita pau (fasc. II, pp. 370 i 393). — Avinyó, 29 juliol 1337. A la reina Alionor, dient-li haver rebut els seus nuncis (fasc. II, p. 416). — Avinyó, 20 agost 1337. Als nuncis apostòlics en les parts d'Espanya, sobre treva entre Castella i Aragó (fasc. II, p. 424). — Avinyó, 3 desembre 1337. A Pere III *el Cerimoniós*, exhortant-lo a la pau amb la reina Alionor i els seus fills (fasc. II, p. 463). — Avinyó, 3 desembre 1337. Als nuncis apostòlics, sobre el mateix afer (fasc. II, p. 464). — Avinyó, 1 gener 1338. Al rei Pere, exhortant-lo que no permeti la provocació a duel feta per Bernat de Cabrera a Pere d'Exerica, en la Cort reial (fasc. II, p. 472). — A En Pere, comte de Ribagorça, i a En Ramon Berenguer, comte de Prades, sobre el mateix afer (fasc. II, p. 473). — Avinyó, 1 gener 1338. Al rei Pere pregant-li que vulgui nomenar almirall algú que no sigui, com En Ramon de Peralta, suspecte al rei Robert de Sicília (fasc. II, pp. 473 i 489). — Avinyó, 1 gener 1338. Al castellà d'Emposta i als ciutadans de Tortosa, perquè, deixats de banda els procediments violents, posin llurs divergències en mans de prohòmens que les resolguin amicalment (fasc. II, p. 474). — Avinyó, 4 abril 1338. Pagament del cens pel regne de Sardenya i Còrcega (fasc. II, p. 513).

Papeles históricos inéditos del Archivo de la Secretaría de la Real Academia de la Historia (mayo de 1918-junio de 1920).

Diversos treballs, publicats en la secció de *Variedades* del *Boletín de la Real Academia de la Historia* (1918-1920), han estat aplegats, en tiratge a part, formant aquest volum. Especialment interessant és la comunicació del Prof. Munch sobre *La princesa Cristina de Noruega y el infante Don Felipe, hermano de D. Alfonso «el Sabio»*, en la qual es fixa la data en què aquesta princesa, filla del rei Haco, vingué a Espanya (1257) i l'itinerari seguit per ella, segons la relació del cronista islandès Sturla Jhordson en la seva *Historia Haquini IV, regis Norvegiae*. La princesa va passar per Catalunya, on fou acollida lliberalment. «Inde per Cataloniam iter fecerunt — diu aquella relació dotzencentista; — inde magnos montes et asperas semitas pertransierunt, secundum mare mediterraneum progressi ad oppidum Geronam, cujus praefectus, cognito domicellae adventu, comitatus episcopo et 360 viris, obviam ei ex oppido amplius duo milliaria equitavit. Quae quum ad oppidum venisset, praefectus eqqum quo ea vehebatur, prehensis freni habenis, in oppidum, duxit, episcopo ad alterum latus procedente, summa cum honoris testificatione, donec hospitium ei prospectum esset; omnes quoque eos per triduum suo sumptu aluit. Domicella itineris molestias

bene substituit, eoque melius, quo longius progrediebantur. Quum Barcinonem veheretur, Rex Aragoniae, tribus comitatus episcopis immensaque multitudine amplius 3 milliaria ei obviam cecidit, et honorifice salutavit, ipseque equum, cui insidebat, arrepta habena in urbem duxit, eique ac suis cautum victum per biduum praebuit, denique per totum suum regnum praebendum curavit. Quaecumque vero adirent oppida, obviam eis virginis, equites, barones, jussu Regis Aragoniae equitarunt.» Prossegue aquesta relació amb les notícies sobre l'arribada de la princesa a Castella, l'elecció de marit entre els germans d'Anfós *el Savi*, i el casament, resulta rectificada per complet la indicació dels antics historiadors castellans i aragonesos de que la princesa Cristina havia vingut per a casar-se amb Anfós X, que volia separar-se de la reina Violant, vers 1253-4, i que per aquest motiu s'havien produït llavors fortes desavinences entre ell i el seu sogre Jaume *el Conqueridor*; cosa que el Marquès de Mondéjar ja havia refutat. La relació de Sturla Jhordson ens assabenta també de que Jaume I, quan la princesa nòrdica havia arribat a Castella, escrigué a Anfós i a la reina Violant, significant-els-hi el seu desig de casar-se amb Cristina. Anfós va manifestar-ho a ella i als magnats noruecs que l'acompanyaven, per ser qüestió que a ells corresponia resoldre; i els hi féu grans elogis de la lliberalitat i magnificència del rei català. Però com els noruecs sabessin que Jaume I era ja entrat en anys, varen refusar; i sobre això no es va tornar a fer cap més intent.

Una nota del Prof. Ballesteros Beretta acompanya i serveix de complement a la comunicació del Prof. Munch.

Altres estudis interessants per nosaltres han estat aplegats en aquest volum: *Viaje al interior de Africa de D. Domingo Badia Leblich*; *Los sepulcros reales del monasterio de Poblet*; *La orden española de Caballería de la Jarra*; *Elogio histórico de D. Antonio Agustín*; *Cartas de D. Próspero de Bojarull, sobre arreglo del real y general Archivo de la Corona de Aragón*; *Santas Creus*.

A remarcar també la il·lustració, reproduint un retrat de N'Antoni de Capmany i de Montpalau. — F. V. T.

GIUSEPPE LA MANTIA: *Codice Diplomatico dei re aragonesi di Sicilia (1282-1355)*. Vol. I. Documenti per servire alla storia di Sicilia pubblicati a cura della Società Siciliana per la storia patria. Serie I, vol. XXIII. Palermo, 1918.

Pocs historiadors i erudits hi haurà tan ben preparats com el professor G. La Mantia per emprendre la publicació d'un diplomatarí per a la història de Sicília sota el govern dels monarques de la casa de Barcelona. La seva nombrosa bibliografia relativa a aquest agitat període de la història siciliana, el coneixement profund de les fonts, i les seves benedictines recerques en els arxius italians i catalans, el col·loquen en una situació gairebé única per dur a bona fi la seva empresa. Les pàgines d'aquest ANUARI s'havien ja vist honorades (1908) amb un estudi, fruit de les seves recerques, sobre les relacions d'Alfons II de Catalunya (III a Aragó) amb la Sicília.

En l'estiu de 1906 havia vingut el professor La Mantia a Barcelona amb una missió del govern italià per investigar en els registres del nostre Arxiu de la Corona d'Aragó la documentació relativa a Sicília, principalment la del regnat de Jaume II. Cal agrair, en els paràgrafs que el professor La Mantia destina a donar compte dels seus treballs en el nostre Arxiu, les paraules d'elogi que té per a Barcelona, per a l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS i per al Dr. Rubió i Lluch, llavors president de la nostra entitat.

Fruit esponerós de tots els seus estudis precedents i d'aquestes recerques en l'Arxiu de la Corona d'Aragó és aquest primer volum del seu Diplomatarí, el qual comprèn des de l'any 1282 al 1290. Hi són aplegats més de dos-cents quaranta documents, publicats íntegrament els fins ara inèdits i aquells que, per la seva importància, ho requereixen, malgrat haver estat ja publicats. Dels altres n'és donat un resum i una completa i detallada bibliografia de les obres on han estat publicats o aprofitats. El diplomatarí és dividit en tres parts, la primera destinada al període republicà (31 març a 6 setembre 1282), la segona al regnat de Pere *el Gran* (7 setembre 1282 a 10 novembre 1285), i la tercera als primers anys del regnat de Jaume II. Cadascuna d'aquestes parts va precedida d'una notícia preliminar on s'estudien els principals esdeveniments del període, i on és donada una llista de les publicacions especials que s'en han ocupat. Tant en aquestes notícies preliminars com en el prefaci general que encapçala l'obra, es posa de relleu el profund domini que el professor La Mantia té de la matèria.

Dintre d'aquest prefaci és singularment interessant la part destinada a l'estudi de la conspiració precedent a la revolució siciliana. La tesi sostinguda per l'Amari, i més recentment per

Cartellieri, que Pere *el Gran* no havia tingut part en l'alçament dels sicilians ve contradita pel docte professor italià, amb còpia d'arguments. Esperem amb un veritable interès la memòria que anuncia relativa a aquella cèlebre i debatuda conspiració de la qual fou ànima En Joan de Prócida, així com el volum segon del diplomatarí que comprendrà fins a l'any 1355.

Entre les petites observacions de detall que faríem a algunes de les afirmacions del professor La Mantia esmentarem les següents:

La data d'arribada de Pere *el Gran* a València procedent de Sicília no és de 19 maig 1283, sinó de 17, segons un document publicat en l'*Appendice* del *De rebus regni Siciliae* del Carini (n.º XV).

Els primers documents de Pere II registrats després del seu retorn als estats ibèrics, no fou del 10 de juny, com afirma el professor La Mantia, sinó del 24 i 26 maig, segons ja indicàvem en la nostra monografia *Pere II el Gran. El desafiament amb Carles d'Anjou* (pp. 30 i 31). El fet que aquests documents es trobin en un registre de la lloctinència de l'Infant Anfós haurà estat la causa d'aquesta omisió.

Seguint l'opinió de l'Amari, que segueix, al seu torn, la de Zurita, el professor La Mantia dona com a data de partença de Pere *el Gran* amb el seu estol cap a Barbaria la de 3 juny 1282. Aquesta data és errònia. Ja En Miret i Sans havia indicat, en la seva minúscula monografia sobre l'expedició a Alcoll, que el dia 6 expedí encara, el rei Pere, lletres des de Portfangós. Ho hem pogut comprovar en les nostres investigacions sobre el seu regnat i no vacil·lem, en vista d'aquest fet, i d'una taxativa indicació del *Chronicon Barchinonense*, a donar el dia 7 de juny de 1282 com a data de partença del rei i de l'estol català cap a l'Àfrica.

Algunes indicacions podríem encara fer, totes de detall, no cap d'elles de més importància que les que acabem d'exposar. — F. S.

JOSEP GUDIOL: *En Bach de Roda*. — Vich, 1915.

Recull Mn. G. les dades biogràfiques d'en Francesc Massià i Ambert, l'heroi i màrtir de Catalunya en la guerra de Successió, casat amb la pubilla de la casa del Bach de Roda, d'on li ve el nom amb que és conegut i l'ha immortalitzat la cançó popular. Mn. Gudiol ha dut a terme una recerca d'arxius i textos minuciosa i n'ha aprofitat els resultats molt sàviament. La figura d'en Bach surt viva en aquestes planes escrites amb emoció i simpatia encomanadissa. La intervenció vigatana en aquest tràgic moment de la nostra història en resta en molts punts aclarida. — M.

JOSEP GUDIOL: *El Canonge Ripoll*. — Vich, 1916.

Tots els qui s'han donat a l'estudi de la història de Catalunya, hauran tingut a les mans alguna de les fulles soltes que feia imprimir l'arxiver de la Seu vigatana i s'hauran interessat per aquest home modest que des del seu recó, amb constància exemplar, va arribar a formar una sèrie de seixanta vuit títols amb més de quatrecentes planes, plenes de curiositat tant pel text com pel docte comentari. Mn. G. ens en dona en aquest fascicle la biografia i la bibliografia essencial; una magna part de l'obra resta encara inèdita, temorós com fou el canonge Ripoll de llençar-se a publicar els grans treballs per a que estava sobradament preparat. En ell varen trobar un col·laborador tots els erudits del temps: el P. Villanueva, els continuadors de l'Espanya Sagrada, don Pròsper de Bofarull, don Roc Olzinelles que té amb el nostre canonge alguna semblança i tants altres, s'aprofitaren del seu consell i del seu treball. A ell es deu encara, al llevat que va deixar, la formació de la que podem nomenar escola històrica i arqueològica vigatana; hi ha alguna cosa de filial en les paraules de Mn. G. en memòria i lloança d'un dels homes més eminents que han passat pel Capítol de Vich. — M.

CARLOS RIBA Y GARCÍA: *El Consejo Supremo de Aragón en el reinado de Felipe II*. — Madrid, 1915. (99 + 386 pp.)

Recull de 451 documents, oficials i privats, conservats en el British Museum procedents probablement de la col·lecció Gayangos. Els catalans, poc abundants, no són així mateix els de més interès, si bé caldrà tenir-los en compte en estudiar aquest període de la nostra decadència. El senyor R. fa precedir el recull d'una introducció amb un estudi sumari del Consell Suprem d'Aragó i del seu funcionament. — M.

MÁXIMO PASCUAL DE QUINTO: *La Nobleza de Aragón. Historia de la Real Maestranza de Caballería de Zaragoza.* — Zaragoza, 1916. (1,170 pp.)

Especialment interessant per als nostres estudis els orígens de l'Institució, primerament senzilla agrupació de cavallers del braç militar, després Confraria de Sant Jordi, amb estatuts aprovats pel rei Joan en 1457, que es transforma per disposició reial, en el segle XIX en l'actual R. Maestranza.

FRANCISCO MARTÍNEZ Y MARTÍNEZ: *Algo de bibliografía valenciana Vicentista.* — Valencia, 1919. (132 pp.)

Recull de vides de Sant Vicens format pel Sr. M. amb ocasió del V^e centenari de la mort del Patró de València, amb un apèndix de documents biogràfics.

LAURENCÍN, Marqués de: *Los Almirantes de Aragón. Datos para su cronología.* — Madrid, 1919. (Extret del *Boletín de la Academia de la Historia.*)

Una sèrie de noms d'almiralls de les armades catalanes, en rigorós ordre cronològic, amb algunes dades biogràfiques que distingeixin cada personatge, i si és possible ens indiquin l'extensió de les funcions que com a almirall li són encomanades, fóra (gairebé no cal dir-ho) d'una gran utilitat per a la nostra història. Això podria haver estat el treball del Sr. Marquès de Laurencín; però, ben a desgrat nostre, ens veiem obligats a dir que no ho és. La bibliografia de la qual se serveix, entre la qual figura, p. e., les *Vidas de españoles célebres* d'En Quintana, el fet que deixa d'indicar sovint l'arxiu i la signatura dels documents que publica, el fet de donar, de vegades, com a documents sencers allò que no són sinó simples extractes traduïts: atribuir a En Desclot afirmacions d'En Muntaner; caigudes d'interpretació paleogràfica com la d'Olfo transcrit per Olso; reliscades inconcebibles, denotadores d'una fonamental ignorància històrica com la de suposar En Roger de Llúria triomfador «contra las naves sicilianas mandadas por el afamado marino genovés Conrado Doria en la reñida batalla de Ponza, immortalizada por la pluma genial del gran Marqués de Santillana, en su conocida poesía titulada *Comedieta de Ponça*», ens veden, en consciència, de concedir massa confiança a la resta de l'obra, en la qual no cal dir que no hi manca el parlar *lemosín*, ni *el idioma del país*, ni documents publicats en versió castellana moderna. — F. S.

GONZÁLEZ LLUBERA, Ignacio: *Viajes de Benjamín de Tudela (1160-1173).* — «Centro de Estudios Históricos»; Madrid, 1918.

Per primera volta apareixen traduïts a l'espanyol els Viatges del jueu Benjamí de Tudela. El Sr. González Llubera, que de temps ha s'ha especialitzat en els estudis hebraics, ha dut la traducció a bon terme, fent-la precedir d'una Introducció on estudia la personalitat del famós viatger i tracta de determinar el lloc que li correspon dins la literatura de viatges.

Aparell crític i comentaris per als quals s'han tingut en compte, principalment, els treballs de Carmoly, Adler, Zunz i Rapoport, segueix la traducció, si bé cal reconèixer que les afirmacions d'aquests autors són completades i àdhuc rectificades utilitzant els estudis més recents. Un índex de noms propis i tres mapes de l'itinerari completen i clouen el volum.

Té interès per a nosaltres aquesta traducció per dos motius, principalment: l'un per ésser feta per un català que s'ha iniciat ací en els seus estudis hebraics i que ha estat subvencionat després per la nostra Diputació.

L'altra perquè, com és sabut, Benjamí de Tudela eixint de la seva pàtria i travessant l'Aragó va entrar a Catalunya, i és, en realitat, aquí on les seves descripcions comencen, parlant-nos de Tortosa, Tarragona «la vella, la qual — diu — és construcció de cíclops grecs, no trobant-se res de semblant en totes les terres d'Espanya»; de Barcelona, on ens parla dels savis jueus de la comunitat i de com és «una ciutat petita i formosa», a la qual «acuden amb mercaderies comerciants de tot arreu: de Grècia, Pisa, Gènova, Sicília, Alexandria, l'Egipte, Terra Santa, Africa i de tots els seus termes», text aquest molt digne d'ésser tingut en compte en la història del nostre comerç, per l'època a què es refereix (1161). Girona és citada encara, amb la seva petita congregació judaica.

Felicitem al Sr. González-Llubera pel seu treball, i esperem que en època no remota pugui venir a treballar entre nosaltres, en els fons judaics de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, obra que fóra de la major transcendència i utilitat. — F. S.

Documentos pontificios en papiro de archivos catalanes. — Estudio paleográfico y diplomático por AGUSTÍN MILLARES CARLO, catedrático de latín, por oposición, en el Ateneo de Madrid. — Primera parte (Madrid, 1918; un volum de 274 p.).

El professor Sr. Millares, atret pels estudis de paleografia i diplomàtica, en adonar-se del molt interès que tenen les diverses butlles pontificals en papirus que es conserven encara en alguns arxius del nostre país, vingué a examinar-les i a preparar-ne d'elles una acurada publicació.

En els quatre primers capítols d'aquest llibre el Sr. Millares dóna una sèrie d'indicacions relatives al papirus en l'antiquitat i en l'Edat mitjana i a l'ús del papirus i del pergami en la cancelleria pontifical. En el cinquè capítol exposa d'una manera sistemàtica les notícies sobre les butlles en papirus conservades actualment (amb més o menys integritat) en arxius estrangers, les quals són setze, afegint-hi, a més a més, indicació de la que va ser destruïda en 1871, en la crema de la biblioteca del Louvre. Cal advertir que entre aquelles butlles n'hi ha dues relatives a monestirs catalans: la del papa Sergi IV en favor de Sant Martí de Canigó (conservada avui a l'arxiu departamental de Perpinyà) i la de Benet VIII, en favor de Sant Pere de Camprodon (adquirida fa alguns anys per la Biblioteca Nacional de París).

Després d'un altre capítol, estudiant l'escriptura curial o pontificia, el seu origen, les seves característiques principals i la seva durada, passa el Sr. Millares, en els capítols successius, a ocupar-se de les diverses butlles en papirus conservades en els arxius capitulars de Girona, Vich i Urgell i en el de la Corona d'Aragó; les quals fan un total de deu. Afegint a aquestes les provinents de Canigó i de Camprodon, abans esmentades, resulta una grossa proporció de butlles en papirus corresponents a Catalunya, entre el conjunt de les conservades arreu del món.

A Girona són dues les que encara s'hi guarden (dels papes Formós i Romanus), a Vich cinc (tres de Joan XIII, altra de Benet VII i altra de Gregori V), una a Urgell (de Silvestre II) i dues, provinents de Sant Cugat del Vallès, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (de Silvestre II i de Joan XVIII). A Ripoll dues butlles d'aquesta classe que hi havia (d'Agapet II i de Sergi IV) varen perdre's indubtablement en la crema del monestir; d'elles en tracta també el Sr. Millares en el capítol final del seu treball.

De cada una de les deu butlles conservades actualment en el Principat de Catalunya, el senyor Millares ne dóna una acurada transcripció paleogràfica, precedida d'un detingut estudi explicant els antecedents històrics de la butlla respectiva, indicant-ne la bibliografia pertinent, descrivint l'exemplar original i consignant les principals observacions paleogràfiques. D'algunes d'aquestes butlles, cap d'elles inèdita, havent-ne estat publicat el text anteriorment segons còpies de cartularis, l'edició fidel del Sr. Millares permet d'adonar-nos d'interpolacions que aquests contenen.

El treball del Sr. Millares, per la seva vàlua científica i per la seva utilitat històrica, és digne de la millor felicitació. — F. V. T.

AJUNTAMENT DE BARCELONA: *Publicacions històriques: Recull de documents i estudis.* — Arxiu Municipal Històric. Fascicle I, maig del 1920.

Aquesta nova publicació municipal té, sota el seu epígraf modest, una gran transcendència. En tot s'endevina la mà curosa i trassuda, la bona tria, el treball ben dispost, útil i pacient de la direcció d'aquest servei. En haver donat idea de la creació i acords de l'oficina d'investigacions i publicacions històriques, es fa, per primera vegada, un intel·ligent recompte de totes les publicacions municipals de caràcter històric o que hagin estat conseqüència de subvencions acordades per l'Ajuntament. Ningú podria esperar que fossin en tan gran nombre: el cert és que ben seriades com apareixen es posen més en valor. La col·lecció de documents històrics inèdits de l'Arxiu, això és, per ara, 39 volums del Dietari, que correspon a 41 de l'original (de 1396 a 1704) i cinc volums (es prepara el sisè d'index general) de les Rúbriques d'En Bruniquer. Adherits al Dietari hi van una sèrie de 51 impresos de la més gran raresa (anys 1605-1658), que es troben aquí ben descrits en conjunt, donant-se també una idea clara així de la publicació com del concepte de l'original publicat. Es ressenyen les 40 biografies dels Catalans Il·lustres, deu de les quals no varen imprimir-se, que figuren en la Galeria des de l'any 1873, com sap tot barcelonès. Segueixen les notes de

tots els articles de caràcter històric apareguts en la *Gaceta Municipal* i el catàleg de les publicacions que no entren compreses en les precedents classificacions; la dels set concursos per al Premi Martorell; l'ingrés de l'Arxiu del Col·legi de Mestres Serrallers, Armers i Agullers, amb descripció d'aquell fons cedit. Tanca el llibre una ben entesa Bibliografia històrica de Barcelona, que comprèn les publicacions aparegudes en l'any 1918, i un record als morts. L'excel·lència del present Recull prepara els millors auguris per als que vindran. — J. M. T.

Los Cronistas valencianos. Discursos leídos ante la Real Academia de la Historia en la recepción pública de D. Vicente CASTAÑEDA Y ALCOVER, el día 28 de marzo de 1920. — Madrid, Tipografía de la «Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos», 1920.

L'ingrés del senyor Castañeda en la Acadèmia de la Història va revestir una importància que no solen revestir les demés. Acompanyen els discursos una sèrie de treballs, principalment de caràcter bibliogràfic, que formen un volum de 266 pàgines; després, com que el succeïdor de la cadira que ocupava en Vignau, encara que d'aficions regnícoles valencianes, i es deliti i solaci «con la dulzura de la hermosa lengua lemosina», pren molt a pit repicar la unitat de la Pàtria, escusant els seus estudis predilectes; s'aprofita aquesta circumstància per anatematitzar, amb grans frases, però amb paraules groixudes i gens encubertes, les tendències autonomistes de certa regió.

Els cronistes valencians, dels quals tracta en Castañeda, són: Anton Beuter, Martí de Viciàna, Gaspar Escolano, Francisco Diago, Vicens Boix i Teodor Llorente. Es cert que a València, en el secular espai que va d'En Diago a En Boix, no han mancat notables estudiosos de història del país (com el P. Josep Teixidor, per exemple), però ja indica l'autor que entén per *cronistes* els que s'han ocupat d'història general de la ciutat o del regne. A nosaltres, els esmentats autors valencians, no ens suggereixen la idea de *cronistes*: per tot arreu on s'estudia, és cronista el que narra fets vistos o sentits contar (Muntaner, Commines); Beuter, Viciàna, com Pujades, Viladamor, són historiadors. Una idea sembla haver induït a l'autor donar el dictat de cronista als historiadors generals: el fet que a alguns d'entre ells se'ls hagués conferit el títol de cronista de València, i que ostentin els seus llibres en les portades l'epígraf Crònica. Però a València i a Madrid, descomptant excepcions molt honroses, es tergiversen conceptes i s'embrollen diverses idees clares ben adquirides universalment; potser mai les comprendran alguns acadèmics de la història. Més val que no'ns hi entrem, car seria picar en ferro fret. L'anomenar, per exemple, lengua i literatura *lemosinas* a les dels catalans i valencians, és qüestió que no té remei.

En acabat dels paràgrafs acadèmics de rúbrica, donà en Castañeda, a grans pinzellades, una noció de les antigues institucions valencianes (que eren com les catalanes de les quals procedien); diu després: «No quiero dejar de ocuparme también, siquiera sea en esbozo, del intenso amor que «los valencianos, y especialmente sus historiadores y cronistas, manifiestan por España una e indivisible, por nuestra madre común, en todos tiempos». Els únics fets que esmenta són dos, precisament de Corts: en Jaume II en 1319 jura estant a Tarragona que no separarà cap vila ni senyoriu, per si i els seus succeïdors, Aragó, Catalunya, València ni Mallorca; Pere III, en Corts celebrades a València 1336, fa la declaració semblant, segons era us i costum en els reis de la casa de Barcelona. No sabem que tinguin res a fer aquests fets tan d'història catalana com valenciana amb la Espanya una; no més que els reis d'Espanya varen perdre tan bona costum que seguien els nostres. Respecte a cada historiador se'n recullen les dades biogràfiques conegudes i es ve a fer com un examen de llurs obres: a la fi del treball endreça un just elogi an En Roc Chabas, intel·ligent promotor dels actuals estudis històrics entre els valencianistes. Sota l'epígraf *Notas*, es dóna la bibliografia de cada un dels autors estudiats, treball de força utilitat; segueix la Necrologia d'En Vicens Vignau i Ballester, el silló vacant del qual ocupa En Castañeda; després continuen unes *Notas bibliográficas referentes a varias obras impresas y manuscritas acerca de la historia del reino de Valencia*; són molt migrades i lleugeres i no contenen sinó 976 números; però ens indica l'autor que's tracta de la seva biblioteca valencianista particular; va ordenada alfabèticament per un sistema un xic estrany. Així i tot siguin benvingudes aquestes notes, amb la reproducció de trenta facsimils de llibres i fascicles sempre interessants, entre els quals un exemplar únic. Un «sic» posat al nom *Auzias* demostra no haver-se llegit els arguments d'En Pagès (edició que's cita) i ignorar la gràfia constant de tots els manuscrits contenint cants d'aquell poeta precisament per mans valencianes.

Tanca el llibre el Discurso de D. Julio Puyol y Alonso, el qual fa l'elogi d'En Castañeda. Tot fent el seu elogi, convé retreure un paràgraf per mostra, per a que es vegi quin esperit hi domina. «Virilmente (el Sr. Castañeda) y con espontaneidad encantadora, que quizá algu-

»nos menguados interpretan como un estigma de romanticismo atávico, truena en las páginas »de este opúsculo (*Libertades medievales*) con el espectáculo bochornoso que ofrece esa política »llamada nacionalista (ara sembla anar contra els catalans), cuyas consecuencias han agra- »vado hoy los recios huracanes que combaten los Estados modernos, política caracterizada »por la ausencia de todo rasgo generoso, de toda delicadeza intelectual, de toda templanza »en la expresión, y que unas veces halla su origen en la exaltación pseudoidealista, otras en la »negra atrábilis propia de las almas descontentadizas y soberbias... Es retreu un paragraf del mateix Castañeda que no és tan fort com aquest d'En Puyol però que es califica de idea «que muy »bien pudiera servir de asunto a un discurso de altos vuelos». No cal dir que en Puyol, que es veu no és cap model de *templanza en la expresion* ni de *delicadeza intelectual*, fa sortir «aquellos vasallos »que, como eran, por ejemplo, los payeses de remensa (ja hi som!), gemían bajo el peso de unos »tributos y de una humillante servidumbre que jamás se conocieron en tierras de León y Castilla, »deduciendo de ello que la influencia de la costumbre y del Derecho castellanos modificó en sentido »democrático la organización social de muchos pueblos, que acaso iban a pagar el beneficio con el »desprecio y el agravio». En un to semblant continua fins a la fi, paraules buides, però que volen dir que els succeïdors d'aquells que tot ho prengueren als valencians i quasi tot als catalans, en gràcia a tants ultratges rebuts, no tenim dret a pensar diferentment d'ells: són paraules, però si hi ha gaires estudiosos valencians que siguin com aquest, malgrat la seva afecció a la *lengua lemosina* no hi hauria intel·ligència possible. — J. M. T.

Historiografía Valenciana. Estudio bibliográfico de Dietarios, Libros de Memorias, Diarios, Relaciones, Autobiografías, etc., inéditas y referentes a la historia del antiguo Reino de Valencia, por FRANCISCO ALMARCHE VÁZQUEZ. — Valencia, 1919, Imp. «La Voz Valenciana». [Anales del Instituto General y Técnico de Valencia].

En pocs llibres es troba reunit i descrit tant material històric aprofitable i útil com en aquest, prou notable de l'Almarche. Ningú com ell estava en el cas de menar-lo a bon fi. Son 139 les memòries descrites i gaire totes foren redactades per escriptors, curiosos o notaris aprop dels esdeveniments. En alguns moments moguts de la història de València (com per exemple el moviment de la Germania) el material és abundós. La primera nota, encara que conservada en còpies força posteriors, fa referència a la guerra de la Unió, 1347-1348; la darrera és un llibre de notícies dels anys 1822-1846.

Un ample índex de noms propis facilita el maneig de les obres, totes inèdites per ara, que'l llibre conté; i en un pròleg es justifica la idea que s'ha seguit en la confecció del recull de tals notícies bibliogràfiques. Seria refutable la justificació del títol, i si constitueix aquest aspecte, àdhuc amb les faltes naturals en tota obra d'investigació, l'arbre o solanament una branca de la historiografia valenciana. — J. M. T.

ANTONINO DE LA ASUNCIÓN: *Historia documentada del convento de PP. Trinitarios de Avingaña*. — Roma, Tempesta 1915. — Monografia bastant ben documentada d'aquesta casa religiosa, la primera que tingué l'Ordre (primeries del segle XIII). Està situada en el terme de Cerós (Lleyda).

AMAT, Rafel de: *Excursions d'En Rafel d' Amat Cortada i Senjust per Catalunya i Rosselló en l'últim quart del segle XVIII*. Publicat pel Centre Excursionista de Catalunya [Sr. Jaume Massó Torrents]. — Barcelona, 1919. — Publicat com folletó del *Bulletí* del C. E. de C. Notes curioses de la Catalunya del segle XVIII.

ENRIC PRAT DE LA RIBA: *Història de la Nació Catalana*. — Barcelona (s. a.).

Adaptació del *Compendi d'Història de Catalunya*, premiat en els Jocs Florals de Barcelona de 1898, publicada en la col·lecció *Minerva*, primera sèrie, vol. XXIV.

JOHN M. BURNAM: *Palaeographia Iberica*, fac-similés de manuscrits espanyols et portugues (IXe-XVe siècles) avec notices et transcriptions. Fascicule II. Paris, Champion, 1920.

Publica els següents facsímils de manuscrits catalans: XXI (B): Bíblia (esp. 7 de la B. Nacional de París), f. 124 v.º — XXII: Llibre de sentències (49 de Ripoll, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó),

f. 137 r.º — XXVIII-XXIX: De loquella digitorum (A. 16 (19) de la B. Nacional de Madrid), f. 2 r.º — XXXV: el Sèneca, de St. Cugat (II, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó), f. 1. — XXXIX: el Romanç d'en Joan Fogassot sobre la presó del príncep de Viana (esp. 595 de la B. Nacional de París), f. E. r.^o

Cada facsímil va acompanyat d'una descripció del manuscrit, d'unes notes referents a l'escriptura i a les abreviatures i de la transcripció; tot fet un xic depressa i sense parar-hi massa atenció. Així observa, per exemple, respecte del facsímil XXI que els pals de les *b*, *h* i *l* són poc desenrotllats quant, precisament, al contrari, arriben fins al ratllat superior; que la *r* rodona segueix les vocals i la *b*, essent així que es trobà igual darrera de *t* i *d* (ratlles 5 i 6) únics casos, a més dels esmentats, en que surt aquesta lletra; que les *i* s'accentúen, cosa no visible més que una petita proporció de vegades en la reproducció. El manuscrit 49 de Ripoll (facsímil XXI), és del 911, no del 910; calia fer notar la forma típica del numeral 40. Podríem allargar aquestes observacions. La transcripció no és tampoc sovint molt acurada. En el facsímil XXI B, 14, cal llegir *remenbrança* no *remembrança*; en el XXII, col. II, 10, *damnatis* no *damnastis*; en el XXVIII, 14, *ceteris* no *ce-teris*; en el XXXV, 7, *iocundam vere quam...* no *iocundam; quam*; ibid. 10, *inciderent* no *inciderunt*; ibid. 11, *iudicare* no *indicare...* i no volem insistir més en aquesta anotació. La puntuació així mateix és poc correcte, així en la transcripció del facsímil XXXIX són preses per punts les cues que fa l'escrivà en algunes lletres i trobem coses tan pintoresques com *guarden. men, que. per. terrals decan...*; la ratlleta que parteix el vers no pot tampoc interpretar-se com una coma; encara en aquest facsímil la transcripció de l'any és errada dues vegades, donant l'anno 1146 primer i 1361 després, cal llegir 1461.

Cal indicar que els facsímils són esplèndidament reproduïts. La atribució a l'escriptori ripollès del manuscrit De loquella digitorum, hom voldria veure-la fonamentada, així i tot és ben interessant. — F. M.

CHARLES UPSON CLARK: *Collectanea Hispanica*. Vol. 24, pp. 1-243 de les «Transactions of the Connecticut Academy of Arts and Sciences». Septembre 1920.

Amb aquest títol, un xic imprecís, publica M. Clark un estudi sobre els manuscrits visigòtics i la llur escriptura. Pocs paleògrafs trobaríem avui segurament amb una preparació superior a la de l'autor per a dur a terme un treball complet sobre aquest tema de tant interès i tant ple encara de qüestions sense resoldre. No ha estat aquest el propòsit de M. Clark que es limita a publicar, atenent a requeriments que li feu en Beer, les notes recollides en el curs d'un breu viatge per la península. Però aquest viatge es veu que havia estat llargament meditat i preparat i els resultats obtinguts senyalen un avenç considerable en el coneixement de la bibliografia i de la paleografia visigòdes. El primer capítol del llibre, dedicat a historiar els treballs fets fins ara amb relació a la escriptura visigoda, mostra prou bé l'home documentat que ha estudiat detingudament l'obra dels seus predecessors, ponderant els resultats aconseguits, amb un comentari ple sempre d'exactitud i de justesa (1). Mes el capítol segon és encara el més treballat, el més ple de novetat i d'interès del llibre: després de donar una nota bibliogràfica, estableix M. Clark les llistes dels manuscrits existents, dels datats, dels escrivans i miniaturistes, dels escriptors i, últimament, la dels facsímils publicats fins ara. M. Clark ha pogut comptar amb l'ajut de MM. Loew i Lindsay i amb el dels PP. Liebaert i Wilmart; M. A. Haseloff li ha permès disposar de les seves fotografies. Les llistes són així tot lo completes que és avui possible, comprnent doscents tretze manuscrits, escampats per diverses biblioteques d'Europa; d'ells seixanta tres poden datar-se exactament o amb una molt gran aproximació, de trenta set és conegut el lloc de procedència; ells ens fan conèixer a més seixanta un noms d'escrivans o miniaturistes (2). És de creure que noves investigacions acreixeran

(1) És sensible que M. Clark no hagi pogut aprofitar els dos lluminosos articles de Mn. Pere Pujol: *De paleografia visigòtica a Catalunya: El còdex de l'Apocalipsi, de Beatus, de la catedral d'Urgell* (Butlletí de la Biblioteca de Catalunya, Barcelona, 1917, pp. 6-27, amb quatre facsímils); *El manuscrit de les homilies de Sant Gregori de la catedral de Barcelona* (Ibid., 1918-1919, pp. 186-194, amb un facsímil).

(2) Els manuscrits conservats a Catalunya o de procedència catalana, compresos en la llista de M. Clark, són els següents: n.º 500: el manuscrit, en uncials, de les homilies de Sant Gregori, de la catedral de Barcelona; M. Clark fa notar la vaga semblança de la cursiva emprada en algunes notes d'aquest ms. amb la insular de Bobbio, mentre Mn. Pujol, en l'article esmentat, senyala encertadament llur pur caràcter merovingi. — n.º 503: Morals de Sant Gregori, a la mateixa catedral. — n.º 504: els fragments del Forum Judicum del ms. 46 de Ripoll, avui a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. — n.º 505: Llibre de sentències, n.º 49 dels ms. de Ripoll, en el mateix Arxiu, escrit pel diaca Fidelis i datat en 911 (era 949, no 919 com, per haver deixat d'indicar el senyal especial del numeral 40, posa M. Clark). — n.º 539: l'apocalipsi de la catedral de Girona, datat en 975; a la llista de copistes i miniaturistes hi veiem Ende pietrix i Emeterius com

fets també amb molta cura, segons el sistema de M. Douët d'Arcq. Els doscents cinquanta segells descrits en aquest primer volum (que ha d'ésser completat encara amb altres dos), son reproduïts fototípicament, en tamany natural. La presentació material d'aquest llibre, de gran format i pulcrament imprès, és esplèndida. — F. V. T.

JOSEPH M.ª ROCA: *La Medicina catalana en temps del Rey Martí*. — Barcelona, Giró, 1919. 190 pp.

JOSEPH M.ª ROCA: *Ordinacions del hospital general de la Santa Creu de Barcelona (any MCCCCXVII) copiades textualment del manuscrit original y prologades*. — Barcelona, Giró, 1920. 138+XLVI +I su. pp. i dues fototípies.

Aquestes dues interessants obres del Dr. Josep M.ª Roca venen a enriquir la rara literatura que encara posseïm sobre la història de les ciències mèdiques a Catalunya. Certament l'autor més que ningú s'és fet una especialitat en aquesta matèria. La primera és una reimpressió molt augmentada del treball aparegut en el vol. «Homenatge a la memoria del rei Martí», publicat pel Centre Excursionista no fa gaires anys, per commemorar el V^è Centenari del darrer rei de dinastia catalana.

En la segona obra l'autor fa precedir a la publicació de les Ordinacions de l'Hospital de Santa Creu, segons un manuscrit conservat en l'arxiu de la Casa de Convalescència, unes notes sobre la història dels antics hospitals de Barcelona que integraren el de Santa Creu o que s'hi varen refondre (el d'En Desvilar, el d'En Marcús, el del Canonge Colom, el de Sant Macià, etc.) Es un bell capítol d'història barcelonina, ben documentat amb la transcripció d'inventaris i altres diversos documents interessants sots diferents conceptes.

En una i altra obra s'hi han escolat alguns lapsus en la transcripció al menys per ço que es refereix a documents llatins. Potser alguna que altra errada serà, però, més aviat tipogràfica. — R. A.

Relación de los festejos que se celebraron en el Vaticano con motivo de las bodas de Lucrecia Borgia con D. Alonso de Aragón, príncipe de Palermo... Año 1498. *Acrecentada con noticias y aclaraciones por el Marqués de Laurencin*. — Madrid, 1916.

FAUSTINO D. GAZULLA: *La Patrona de Barcelona y su santuario*. — Barcelona, M. Galve, 1918.

FAUSTINO D. GAZULLA: *¿La Orden de Nuestra Señora de la Merced se fundó en el 1218?* — Roma, Tip. Scheppers.

ENRIQUE VACAS GALINDO: *San Raimundo de Peñafort, fundador de la Orden de la Merced*. Estudio histórico-crítico. — Roma, Tip. Manuzio, 1919.

FÉLIX DE LLANOS TORRIGLIA: *Santa Isabel de Aragón, reina de Portugal*. — Barcelona, Bloud & Gay, 1920.

JOSE XANDRI PICH: *La Cerdaña*. (Estudio geográfico-histórico-lingüístico). — Madrid, Asilo de Huérfanos, 1917.

JOSEP SANCHIS SIVERA: *La Diócesis Valentina. Estudios Históricos*. — Valencia, «Voz Valenciana», 1920.

MIQUEL GONZÁLEZ SUGRAÑES: *Contribució a la historia dels antics Gremis dels Arts y Oficis de la ciutat de Barcelona*. T. II: *Llibreters. Estampers*. — Barcelona, Henrich & C.^a, 1918.

FIDEL DE MORAGAS RODES: *Catàleg dels llibres, pergamins i documents antics de l'Arxiu Municipal de la ciutat de Valls*. — Valls, E. Castells, 1916.

Manual de Novells Ardits vulgarment apel·lat Dietari de l'Antic Consell Barceloní. Volum quinzè que comprèn el volum original XXXe, anys 1649 (desembre)-1652 (octubre) de la *Col·lecció de Documents històrics inèdits* de l'Arxiu Municipal de la Ciutat de Barcelona. — Barcelona, Imp. Henrich i C.^a, 1916.

o el guany personal, falsificant si li convé la història, més que no pas per un criteri científic. Heus aquí els articles d'aquest fascicle més interessants per a la història catalana. — MOREL FATIO, A.: *De l'utilité d'un nobiliaire catalan* (pp. 7-11). — MOLINÉ I BRASÉS, E.: *Genealogia d'En Francesch Tarafa* (pp. 13-17). — CARRERAS, Josep R.: *El tinent general de l'Imperi: Jaume Carreras, comte de Carreras* (pp. 37-44). Figurà en la guerra de successió, partidari de l'Arxiduc. — NICOLAU D'OLWER, Ll.: *Clarícies per la història dels vescomtes de Girona-Cabrera* (pp. 99-107). Entre altres hi ha la d'identificar el Guerau Cabrera, trovador, autor de l'*Ensenhament*, amb Guerau III, vescomte de Girona i d'Ager. — VALLS TABERNER, F.: *Figures de l'època comtal catalana* (pp. 109-129). Trasovadus jutge, Madaxus jutge, Oliba fill del conte Raul, Oliba fill del bisbe Raul. — MIRET I SANS, J.: *La casa senyorial d'Erill* (pp. 131-195). Desfà la genealogia fantàstica que en confeccionà l'any 1650 En Lluís de Vera, almenys per çò que es refereix als primers d'aquest il·lustre llinatge, aportant, en canvi, documents autèntics diversos (1). Aquests són abundosos d'ençà del segle XV, de manera que En Miret pot dreçar la genealogia i cronologia dels barons i comtes d'Erill del segle XV al XIX, sense interrupcions. La branca principal ha passat a la família italiana del comte Gaspar Melci. — VAN DE PUT, A.: *A Note upon the tomb of Mary consort of Alfonso V* (pp. 209-217). Toca el punt de si la tomba de la reina Maria de Castella existent al Convent de la Trinitat de València pot ésser obra del Pisanello, la qual atribució és sempre dubtosa. — MASERAS, Alfons: *Els més antics armoriais catalans* (pp. 219-250). Descripció dels següents, que són del segle XVI: Un d'atribuït a Esteve Tamborino, de Toulouse; *Llibre de Llinatges* de l'Armeria Reial de Madrid (una seva còpia, conservada a l'Ateneu Barcelonès); *El Bernat Mestre*, manuscrit 301 de la Biblioteca de Catalunya i la seva còpia (?) en poder del Sr. E. Moliné i Brasés; *Marquès de Llupià*, manuscrit 698 de la Biblioteca de Catalunya. Les descripcions són un xic confoses i delaten que l'autor no està molt bregat en treballs bibliogràfics. — BIBILONI, J.: *Galeria heràldica episcopal de Lleyda* (pp. 251-280). S'hi descriuen i reproduïxen els senyals d'una llarga sèrie de bisbes d'ençà de mitjans del segle XVI.

— *Archivo de Arte Valenciano*. — LA TORRE, A. de: *La colección sigilográfica del Archivo Catedral de Valencia* (I, pp. 103-110; 142-151; II, pp. 19-29; III, pp. 11-25; IV, pp. 81-115).

— *Bibliothèque de l'Ecole des Chartes*. — GUILHIERMOZ, P.: *Remarques diverses sur les poids et mesures du Moyen Age* (LXXX, pp. 5-100). — AUVRAY, L.: *La Collection Baluze a la Bibliothèque Nationale* (LXXXI, pp. 93-174). — LAUER, Ph.: *Diplôme inédit de Charles le Simple en faveur de l'abbaye de San Juan de las Abadesas* (LXXXI, pp. 175-182). — H. O.: *Diplôme du roi d'Aragon Père Ier, avec sa signature en caractères arabes* (LXXXI, pp. 450-452). El rei Pere immediatament després de reconquerida la ciutat de Barbastro, hi constituí la seu episcopal tal com havia disposat el rei Sanxo, son pare, fent al mateix temps diverses donacions. El diploma del rei Pere (5 maig 1101) junt amb altres antics documents hispànics, ha estat donat a la Biblioteca Nacional de París, per M. Bontemps. H. O. el publica, cridant especialment l'atenció respecte de la signatura del rei, escrita en aràbig i de la qual dona una reproducció. Aquest document, figurava a l'Arxiu de Roda, on el va veure i d'on el va copiar el P. Ramon d'Osca qui el publica en el vol. IX del *Teatro Histórico de las Iglesias del Reyno de Aragon* (Saragossa, 1807, ap. XII, pp. 453-455). El mateix P. R. d'O. havia publicat una reproducció de la signatura aràbiga que és per altra banda, la habitual del rei Pere. Senyalem en el text del P. R. d'O. aquestes ratlles que manquen en el de H. O.: «...et illas vineas que prius donaveram. Concedo insuper huic predictae ecclesie pro remedio anime mee ac parentum meorum, condolens paupertati ejus, ut quidquid infra terminos civitatis emere, aut juste poterit acquirere, sive a potestatibus, sive a militibus, vel etiam a francis, exceptis Regis fevalibus, liberam habeat potestatem. Dono etiam...» A la data, després de l'any de l'Encarnació, afegeix l'indicació de l'era M.C.XXXVIII. A la fi del document cal llegir segurament: *in Suprarbio in Rifacurcia*. Fortuny At ve Calasanz es *Fortunii Ati*, Sanç Exemen es merino.

— *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*. — MOLINÉ Y BRASÉS, E.: *La batalla de Montjuich y la mort d'En Clarís* (VIII, pp. 1-25 i 106-123). Publica el Sr. M. un fragment, relatiu a aquest episodi de la guerra dels Segadors, tret d'un Dietari contemporani inèdit, propietat de D. Ramon de Sans i de Tord. Bé que anònim, indica el Sr. M. la possibilitat de que en sigui autor En Bruniquer. — BOTET Y SISÓ, Joaquim: *Notes numismàtiques* (VIII, pp. 26-32). Una moneda d'or de Sisenand i altre de Recesvint, aquesta gironina, les dues inèdites i en col·leccions particulars; una nota sobre monedes de Terrassa i altra sobre les monedes catalanes no-

(1) Vid. també VALLS I TABERNER: *Genealogies del temps romànic. La família d'Erill en el segle XII*, en *La Revista* (1918, pàg. 310), amb noves dades.

menades Massiàir. — CODINA, J. B., i ALÓS, J. M. de: *Romerics à l'1320* (VIII, pp. 42-48). Manuscrit de l'any 1383, conservat a l'Arxiu de la Comunitat de Santa Maria del Mar, de Barcelona, amb la relació del romiatge fet en 1320 per P. Riber i R. Torner, escrita per Pere Tomàs, capellà reial. Si bé el títol del manuscrit diu que els pelegrins anaren a la perdonança de Sant Francesc, el text esmenta només uns santuaris provençals, la catedral de Pisa i les esglésies de Roma. — MOLINÉ Y BRASÉS, E.: *Establiments del Orde de la Cavalleria de Sant Jaume* (VIII, pp. 167-182). Còpia del manuscrit de l'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. — SCHWAB, Moïse, et MIRET Y SANS, Joachim: *Le plus ancien document à présent connu des juifs catalans* (VIII, pp. 229-233). Es la venda d'una vinya a Cubelles feta per Judà, per altre nom Vivas, fill de Jacob, en 973; entre les afrontacions una vinya de *Barbadus ebreo* i una altra de Josuas, així mateix *ebreo*. La subscripció del venedor és en hebreu, com les dels testimonis Isaac fill de Nathan, Sincha fill d'Abraham i Barukh fill de Schescheth; acompanya un facsimil del document que forma part del fons monacal de l'Arxiu de la Corona d'Aragó. En aquest article es publiquen encara dos altres documents del mateix Arxiu, de 1011 i de 1015, referents també a jueus. — GÓLFERICHES LOSADA, Macario: *Santa Eulalia màrtir barcelonesa* (VIII, pp. 233-238). — BOTET Y SISÓ, Joaquim: *Sobre uns sepulcres de la família comtal d'Empúries* (VIII, pp. 265-278). Els dos sepulcres de la capella de l'absis de l'església de Castelló d'Empúries corresponen al comte Malgaulí i al seu germà Hug. — MOLINÉ Y BRASÉS, E.: *Més sobre la descripció de Catalunya del P. Diago* (VIII, 288). — DURAN Y SANPERE, A.: *Un document català de la revolta de Gènova de 1435* (VIII, pp. 394-400). Es una lletra catalana, traduïda de la que en italià dirigiren els genovesos al duc de Milà. — MIRET Y SANS, J.: *Els noms personals y geogràfics de la encontrada d'Organyà en los segles X^e y XIe* (VIII, pp. 414-444, 521-546). Recull de 162 documents (des de l'any 867 al 1100) precedit d'un breu estudi. — DURAN Y SANPERE, A.: *Un document de la moreria de Valencia en l'any 1408* (VIII, pp. 505-507). — CARRERAS Y CANDI, F.: *Divisions administratives de Catalunya en les èpoques passades* (IX, pp. 33-40, 116-124). — ARCO, Ricardo del: *El obispo Don Jaime Sarroca, consejero y gran privado del Rey don Jaime el Conquistador* (IX, pp. 65-91, 140-167). — MIRET Y SANS, J.: *Los ciudadanos de Barcelona en 1148* (IX, pp. 137-140). Notícia del préstec que uns ciutadans de Barcelona fan en 1148 a Ramon Berenguer IV per atendre a les despeses del setge de Tortosa. — SAGARRA, F. de: *Noticias y documentos inéditos referentes al infante Don Alfonso, primogénito de Don Jaime I y de Doña Leonor de Castilla* (IX, pp. 285-301). — CARRERAS Y ARTAU, Tomàs: *En Frederich Rahola* (X, pp. 23-28). Necrologia. — CARRERAS Y CANDI, F.: *En Joaquim Miret y Sans* (X, pp. 39-57). Necrologia.

— *Boletín de la Real Academia de la Historia*. — DEL ARCO, R.: *La judería de Huesca. Noticias y documentos inéditos* (LXVI, pp. 321-354). — DEL ARCO, R.: *Estatutos interesantes formados por el Concejo de Huesca* (años 1445, 1471 y 1513) (LXVII, pp. 37-94). Els Estatuts de 1445 havien estat, en part, publicats per en G. Llabrés, en el t. I de la *Revista de Huesca*. — DEL ARCO, A.: *Micer Juan de Sessé, precursor de los arqueólogos e historiadores Tarraconenses* (LXVII, pp. 263-280). Notícia bio-bibliogràfica d'aquest canonge de Tarragona, pertanyent a una de les més il·lustres famílies aragoneses, autor d'unes *Memoriae urbis Tarraconensis* i d'una vida, en català, de Sant Magí; la primera obra és perduda, la segona ha estat publicada, com mostra el Sr. del A. comparant els textos, pel P. Domènech, en la *Historia de los Santos*, traduint-la al castellà i sense donar el nom de l'autor; aquest morí a Tarragona en 1546. — M., MIRET I SANS, J.: *Nouveaux documents des juifs Barcelonnais au XIIe siècle* (LXVIII, pp. 563-578). Com complement de l'estudi publicat pels autors a la *Revue des Etudes Juives* (LXVIII, pp. 49-83 i 174-197) donen cinc documents bilingües, de l'Arxiu de la Catedral de Barcelona, datats en 1094, 1103, 1104 i 1108, un d'ells reproduït en gravat. Precedeix una llista cronològica completa dels jueus citats en documents del segle XII, del mateix arxiu, donats a conèixer per en Bofarull en *Jaime I y los judíos*. — SCHWAB, M., MIRET I SANS, J.: *Documents de juifs Barcelonnais au XIe siècle*. Amb el mateix mètode de l'article anterior i procedents del mateix arxiu, es publiquen en aquest treball quatre documents del 1067, 1073 (aquest ja anteriorment senyalat per Bofarull), 1076 i 1083, junt amb dos instruments relatius a un Isaac, culpable d'adulteri, més tard convers (1022-1023) i un del 970 on s'esmenta, entre altres afrontacions, un *solario judayco*. — DOPORTO: *Archivo Municipal de Teruel, Catálogo cronológico e índice alfabético por materias de sus documentos históricos desde 1208 hasta 1817* (LXXIII, pp. 282-364). Un breu resum de cada document, amb la data, indicació de l'existència del segell i la signatura, utilíssim per al coneixement d'aquest Arxiu molt interessant per la història i la llengua; seguit d'un índex distribuït els documents en grans grups, per matèries. Entre els documents aquests manuscrits especialment interessants: «Códices 1338. — Reinado de Pedro IV (siglo XIV). — Rovira (canónigo de Barcelona. «Summa in qua invenitur breviter status yspanie

composita per.» XVIII. fol. (en blanco, II). Hay un folio que contiene unos anales manuscritos que empiezan Era. MCXXVII y termina Era .MCCXXXIII. «I-2-1405? — (Crónicas de la ciudad de Teruel). — Libro llamado de los Jueces»; incomplet, 24 fols. — PÉREZ DE GUZMÁN, J.: *Viaje al interior de Africa de D. Domingo Badía y Leblich* (LXXIV, pp. 155-164). Es publicuen en aquest article, la sollicitud d'En Badía demanant una subvenció pel seu projectat viatge a l'Àfrica i l'informe en contra de l'Acadèmia que proposa, atenent ésser «tan laudable el celo y espíritu de Badía para ejecutar empresas arriesgadas» que se l'envii a explorar l'interior de l'Amèrica Septentrional. — LAURENCÍN, MARQUÉS DE: *Los Almirantes de Aragón* (LXXIV, pp. 306-375). — JULIÀ, E.: *San Vicente Ferrer y los Jurados de Valencia* (LXXV, pp. 19-55). Recull de documents interessants per a la biografia de St. Vicens i del seu germà Bonifaci, plens de referències al cisma, al compromís de Casp i especialment als bandos de València. — VILLANUEVA, LORENZO T.: *La Orden Española de Caballería de la Jarra* (LXXV, pp. 68-77). Nota sobre la fundació i estatuts de l'ordre de la gerra, redactada en 1805, a base d'un manuscrit del segle XV del convent de Sta. Caterina de Barcelona, trobat pel P. Jaume Villanueva. — SÁINZ DE BARANDA, P.: *E ogio histórico de D. Antonio Agustín, Arzobispo de Tarragona, leído en la R. A. de la H. el día 3 de diciembre de 1830.* (LXXV, pp. 77-89). — *Cartas de D. Próspero de Bojarull sobre arreglo del Real y General Archivo de la Corona de Aragón* (LXXV, pp. 520-525, LXXVI, pp. 78-89). Informes presentats per D. Próspero donant compte dels treballs fets en l'Arxiu els anys 1823 i 1824; hi ha encara algunes cartes relatives als papers dels PP. Caresmar, Martí i Pasqual que junt amb el monetari foren retornats a Bellpuig de les Avellanes i una pintoresca relació de la visita feta pels reis a l'Arxiu en 1827. — PASCUAL Y BELTRÁN, V.: *Dos Obispos de Teano, setabenses y homónimos* (LXXVI, pp. 329-339). Nota distingint dos Francescs de Borja, els dos de Xàtiva, l'un bisbe, l'altre així mateix bisbe i cardenal, vivint en poc temps de diferència a últims del segle XV i principis del XVI. — *Memoria sobre la inscripción del monumento a Ramón Berenguer IV* (LXXVII, pp. 273-285). Lletra enviada pel bisbe Morgades a la R. A. de la H. demanant que volgués informar sobre una inscripció que ha de gravar-se en el sepulcre de R. B. IV, a Ripoll, acompanyant un extracte dels documents en que es fonamenta; segueix l'informe proposant una nova inscripció, redactada amb molt d'acert. La carta i l'informe són de l'any 1885.

— *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura.* — JULIÀ MARTÍNEZ, E.: *Una nota sobre las contiendas entre los Gremios de Valencia* (I, pp. 1-4). Document relatiu a l'ofici de pellers i giponers, de 1534. — *Colección de Cartas-Pueblas.* I Carta-puebla de Bojar y Fredes, otorgada por D. Blasco de Alagón, en Morella, a 15 de marzo de 1236 (I, pp. 58-59); II, Carta-puebla de Adzaneta, otorgada por Guillermo de Angularia, en 8 de enero de 1272 (I, pp. 122-124); III, Carta-puebla de Ares, otorgada por D. Ladrón, a 23 de enero de 1243 (I, pp. 187-191). — SALVADOR, CARLES: *Benassal en la guerra de Successió* (I, pp. 111-113). — BETÍ, Manuel: *La gabela de la sal de Peñíscola* (I, pp. 129-132). — TORRES FORNES, C.: *Pequeñas reflexiones sobre el Duque de Calabria* (I, pàgines 200-205). Ferran d'Aragó, fill dels reis de Nàpols, Frederic i Isabel, va ésser virrei a Catalunya i a València.

— *Bolletí de la Societat Arqueològica Luliana.* — Palma de Mallorca. — QUADRADO, J. M.: *Proceso instruido en 1345 contra el gobernador Arnaldo de Erill, su asesor Des Torrents y el Procurador Real Bernardo Morera, acusados de favorecer a los partidarios del destronado Jaime III...* (XV, 1-15, 65-94). — AGUILÓ, E. K.: *Capbreu ordenat l'any 1304 dels establiments y donacions fets per Don Nuno Sanç de la seva porció* (XV, 53-62). — RAMIS DE AYREFLOR, J.: *Catastro de la ciudad de Mallorca (1576)* (XV, 113-CC). — AGUILÓ, E. K.: *Tractat de pau entre el Rey de Mallorca Don Sanxo y el de Bugia Boyhahia Abubechre, firmat a Mallorca... dia 23 de novembre de 1312...* (XV, 217-233). — PONS PASTOR, A.: *Fr. Pedro Cima, décimo obispo de Mallorca (1378-1390)* (XV, 246-255, 305-317). — AGUILÓ, E.: *Tractat de pau entre el rey del Garb y els embaixadors del Rey de Mallorques Jacme III, firmat a Trimçe a 15 d'abril de 1339* (XV, 317-320). — FRONTERA, Fr.: *Documentos inéditos del Pontificado del Rdm. D. Francisco Ferrer, obispo de Mallorca (1467-1475)* (XVI, 87-95, 133-140, 145-149, 161-164, 232-235, 261-264, 321-324, 338-340, 346-348, 381-383; XVII, 106-109, 142-144, 159-162, 170-174). — LLABRÉS, G.: *Los Archivos de Mallorca. El Municipal de Alcudia* (XVI, 156-159). — Diversos articles sobre el primer historiador de Mallorca, Dr. Joan Binimelis (1538-1616), que ocupen tot un número del *Bolletí* (XVI, 177-224). — *Història de Mallorca del Dr. Mn. Juan Binimelis...*, publicada per Mn. A. M.ª Alcover (XVI, 211-216, 266-271, 316-319, 329-330, 343-346, 377-379; XVII, 130-134, 149-153, 168-170, 187-188, 212-213. — [LLORENÇ LLITERAS]: *Documentos inéditos extraídos de diferentes archivos, referentes al Rdm. Gil Sánchez Muñoz, obispo de Mallorca (1429-1447)* (XVI, 309-313, 325-328, 341-343; XVII, 185-187, 288, 342-343). —

BUADES: *Per la història dels gremis de Mallorca* (XVI, 373-377; XVII, 44-46, 58-60, 215-218). Diversos documents. — *Historia del Colegio de Nuestra Señora de Montesión de la Compañía de Jesús...*, publicada per Martí Gualba, S. J. (XVII, 40-44, 61-64, 78-80, 109-112, 138-142, 153-159, 174-176, 189-190, 220-223, 238-240, 282-285, 298-301, 349-351, 374-376). — RAMIS DE AYREFLOR, J.: *Notas genealógicas. Familias extinguidas de Mallorca. IV. Berard* (XVII, 49-52, 81-89, 97-192, 273-278, 305-311, 362-366). — BAUZÁ ADROVER, G.: *Castellanos de Santueri* (XVII, 180-183). — MACABICH, I.: *Cartas de Jaime III al cronista Ramón Muntaner, su lugarteniente en Ibiza (1332-1335)* (XVII, 252-255, 263-266). — *Inventario de la casa y bienes muebles del Procurador Real de Mallorca D. Hugo de Berard y de Palou (1594)*, publicat per J. R[amis] de A[yreflor] (XVII, 311-327).

— *Bulletin Hispanique*. — MOREL-FATIO, A.: *Un érudit espagnol au XVIIIe siècle. Don Gregorio Mayans y Siscar* (XVII, pp. 157-226). Glossant un recull de 73 lletres d'en Mayans, que cap el 1840 va adquirir el govern francès i que han passat últimament als Arxius Nacionals, estudia M. M.-F., amb la seva habitual competència, la figura d'aquest valencià setcentista, de tanta erudició com vanitat. — BRUTAIS, J.-A.: *Au sujet de l'Andorre* (XX, pp. 185-192). — CIROT, G.: *Un prospectus de Ferreras* (XX, pp. 257-263). Projecte d'una publicació d'un gran corpus històric, el IX vol. del qual era dedicat a Catalunya, Aragó i Navarra. — VALLS TABERNER, Ferran: *Relacions familiars i polítiques entre Jaume el Conqueridor i Anfos el Savi* (XXI, pp. 9-52). — BRUTAIS, J.-A.: *Au sujet de l'Andorre* (XXI, pp. 67-71). — CIROT, G.: *Appendices à la Chronique latine des Rois de Castille, jusqu'en 1236* (XXI, pp. 173-192). Apèndix de documents de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, del rei Jaume I o relatius al seu regnat.

— *Bulletí de l'Ateneu Barcelonès*. — Barcelona. — MOLINÉ I BRASÉS, E.: *Noticiari català dels segles XIV i XV* (volum I, 1916, 211-220). Anals de l'any 1365 fins al 1427 deguts al ciutadà de Vich Joan Torrelles, que tracta especialment de tota mena de malvestats, fams, guerres, terratrèmols, mortaldats, etc., d'aquells dies en què començava la davallada de la grandesa de Catalunya.

— *Bulletí del Centre Excursionista de Catalunya*. — Barcelona. — COMAS, Ramon N.: *Imatges i capelles de veïnat* (1915, XXV, pp. 300-304, 332-334; 1916, XXVI, pp. 219-221; 1917, XXVII, pp. 129-131, 207-208, 237-239). Notes d'història local barcelonina. — CARRERAS I CANDI, Francesc: *Introducció de la festa de Sant Jordi en la Corona d'Aragó* (1916, XXVI, 113-120). — ALÓS, Ramon de: *El patronatge de Sant Jordi* (pp. 120-125, 176-184). — CARRERAS I CANDI, F.: *Excursió retrospectiva a la vella Barcelona* (pp. 141-153, 257-266, 281-292, 317-326), ple de dades sobre les diferents transformacions urbanes de Barcelona, d'ençà de l'època romana. — MONTANYÀ, E.: *Santa Maria del Villaró, Parròquia d'Olius (Solsona)* (1917, XXVII, pp. 20-22). — MONTANYÀ, E.: *Recull de notes històriques de Besora* (1918, XXVIII, pp. 182-193). — MONTANYÀ, E.: *Notes històriques de La Selva (Solsona)* (pp. 233-243). — MASSÓ-TORRENTS, J.: *Torroella de Montgrí* (1919, XXIX, pp. 25-30). — CARRERAS I CANDI, F.: *Cartografia catalana*, pp. 51-74). Ullada històrica. — FAURA, M., MARCET, J. i FRANCH, J.: *Catàleg de l'exposició de mapes de Catalunya*, celebrada al C. E. de C. (pp. 131-175). Hi acompanyen diverses reproduccions d'exemplars.

— *Comptes-rendus de l'Académie d'Inscriptions et Belles-Lettres*. — ROUX, Maurice: *Un diplôme de Charles le Chauve des Archives de M. le Duc de Medinaceli* (1917, p. 188). — THOMAS, Antoine: *Le nom du fleuve «Aude»* (1917, p. 314).

— *Estudio*. — ARANZADI, Telesforo de: *De Antropología de España* (XII, pp. 1-32, 169-205 i 333-349). — CAMP, F.: *Memoria del Ayuntamiento de Barcelona a las Cortes de Bayona sobre las aspiraciones de Cataluña* (XV, pp. 268-272). — ARCO, Ricardo del: *Don Pedro Antonio de Aragón y el Real Monasterio de Poblet* (XVI, pp. 26-40). Nota biogràfica de D. Pere A. Ramon Folch de Cardona (1611-1690) i còpia del rebut fet per l'abat i monjos de Poblet dels diversos objectes, tots ells religiosos i de 4,322 llibres no especificats que, junt amb altres coses, foren entregats al monestir pel noble esmentat. — GOSSÉ, G. i MANRIQUE, F.: *Los fenicios explotadores de Iberia* (XVII, pp. 368-389; XVIII, pp. 22-41). Estudi de la colonització fenícia a base dels textos ja coneguts i del material de la col·lecció Siret. El treball, més comprensiu del que promet el títol, és ple de dades interessants per a la prehistòria general de la Península, algunes de les quals caldria revisar. — RODON, F. d'A.: *El territorio de «Scala Dei» antes del señorío de los Cartujos* (XXII, pàgines 12-33, 177-190 i 341-356). Notícia històrica del Priorat des dels orígens fins a la fundació del monestir cartoixà al peu del Montsant, en els primers anys del segle XIII. — CAMP, F.: *Memorial del Ayuntamiento y Junta de Comercio de Barcelona al emperador Napoleón en 1811* (XXII, pp. 49-61). — BEGUER PIÑOL, M.: *El antiguo señorío de Pauls y la familia Despuig* (XXV, pàgines 210-215).

- *Estudios Franciscanos*. — Barcelona. — SALDES, A. de: *Documentos franciscanos* (1916, XVII, pp. 64-74). Es reprèn la publicació sospesa des del volum VIII de documents de l'Arxiu de la Corona d'Aragó relatius als Menorets. — SCHWAB, Moisès i MIRET I SANS, Joaquim: *Documentos de judíos barceloneses en el siglo XI* (1917, XVIII, pp. 62-67). Reproducció de l'article publicat en el *Boletín de la Real Academia de la Historia* de Madrid (des. 1916). — BARCELONA, J. Oriol de: *Archivos Capuchinos. Fundación en Mallorca* (1918, XX, pp. 131-138); *Contribución a la historia de la Provincia de Cataluña* (XX, pp. 443-447); *El convento de Capuchinos de Mallorca* (1918, XXI, pp. 50-56, 282-287; 1919, XXIII, pp. 212-216; 1920, XXIV, pp. 54-61). Notes sobre la història de l'Ordre de 1623 a 1823. — GRIERA, Antoni: *Les fronteres eclesiàstiques* (1919, XXII, pp. 144-147). Reproducció de *Reseña eclesiástica* (novembre de 1918). — BARCELONA, Martín de: *Notas bio-bibliográficas de Caresmar. Conmemorando un Centenario (1717-1791)* (1919, XXII, pp. 197-204). — LAURENCIN, Marqués de: *Los Almirantes de Aragón* (1919, XII, pp. 287-309, 377-381, 459-463; XXIII, pp. 70-74; 1920, XXV, pp. 63-67, 144-149). Tret del *Boletín de la Real Academia de la Historia* de Madrid (abril del 1919). — PALMA DE MALLORCA, Andreu de: *Devoció dels Caputxins de Catalunya envers Nostra Dona de Montserrat* (1919, XXIII, pp. 371-382; 1920, XXIV, pp. 300-310). — CODINA, Juan: *Los sepulcros reales del Monasterio de Poblet* (1920, XXIV, pp. 144-149). Copiat del *Boletín de la Real Academia de la Historia*. — BARCELONA, Martín de: *Inventario de manuscritos referentes a la historia de nuestra Provincia Capuchina de Cataluña* (1920, XXIV, pp. 292-299, 366-376; XXV, pp. 36-50, 122-131, 209-217, 441-445). — BARCELONA, Antoni M. de: *Los canónigos regulares de San Agustín en Cataluña* (1920, XXV, pp. 23-24). S'hi dóna compte de l'existència a l'Arxiu Provincial dels Caputxins, de Sarrià, de fragments de l'obra del P. Josep Martí, de Les Avellanes: *Estado de la vida canónica de las iglesias... de Cataluña...* — GARCÍA VILLADA, Z.: *La persecución de los primeros cristianos en España* (1920, XXV, pp. 303-311). D'aquest article, publicat abans a *Razón y Fe* (1920), es copia la part referent a Santa Eulària de Barcelona. — BARCELONA, J. Oriol de: *Archivos Capuchinos. Memoria de los capuchinos que sirvieron a los apóstados de Artá y Son Servera* (1920, XXV, pp. 355-366), en 1820.
- *Estudis Universitaris Catalans*. — Barcelona. — RUBIÓ I LLUCH, A.: *Contribució a la biografia de l'infant Ferran de Mallorca* (VII, pp. 291-379). — SERRA ET VILARÓ, Joanne: *Pretiosa sive Caputbreuium monasterii castri Cardonensis* (VIII, pp. 3-66). Publica Mn. Serra aquest interessant manuscrit, de principis del segle XIV, conservat a l'Arxiu Capitular de Sant Vicens de Cardona i que pròpiament és cartoral, consuetu, necrologi i ritual i que conté encara notícies de divers ordre, utilíssimes per al coneixement de la vida canonical del XIII. — BETÍ, Manuel: *Un inventari del castell de Penyíscola, any 1451* (pp. 92-102). — SERRALLONGA, Lluís G., i CASACUBERTA, Josep M.: *Index dels noms propis de la Crònica d'En Ramon Muntaner* (pp. 103-147). — MAS, Josep: *L'aniversari del rei Jaume II el Just, a la Seu i a altres esglésies de Barcelona i son territori* (VIII, pp. 202-218). Publicació de l'escriptura de fundació de l'aniversari, any 1358. — RIERA, J.: *Document inèdit del rei Odó en favor de Petroni* (pp. 248-249). Diploma original i inèdit conservat a l'Arxiu Episcopal de Girona. El 15 de juliol de l'any 991 Odó, a petició de Servus Dei, bisbe de Girona, concedeix a Petroni la *villam vocabulo Palacium Aurore sitam pagi Gerundensi*.
- *Journal des Savants*. — LANGLOIS, Ch.-V.: *Autographes nouveaux de Guillaume de Nogaret* (XV, pp. 321-327). Una lletra i notícia d'uns fragments de rotol relatius a les relacions del rei de França amb el de Mallorca, pel senyoriu de Montpeller.
- *Memorial Numismático Español*. — PRIETO Y VIVES, Antonio: *El Jaliya Nabil, rey de Tortosa*. (I, pp. 14-17).
- *Razón y Fe*. — CODINA, Arturo: *¿En Manresa o en París?* (XLIII, pp. 202-219 i 340-357). Estudia l'autor en quina d'aquestes ciutats va compondre Sant Ignasi de Loyola la meditació de «Dos Banderas». — VILLADA, Z. García: *Material inédito del «Viaje literario a las Iglesias de España» por Jaime Villanueva* (XLVII, pp. 48-55). Gairebé tot es refereix a Catalunya i València. — PÉREZ GOYENA, P.: *El padre Fidel Fita y Colomer* (L, pp. 259-262). Article necrològic. — PÉREZ GOYENA, A.: *Los Jesuitas en la historiografía española* (LVIII, pp. 5-22). — VILLADA, Z. García: *La persecución de los primeros cristianos en España* (LVII, pp. 63-75 i 306-317; LVIII, pp. 52-61 i 166-186). Tracta, entre altres qüestions, del problema de les dues Eulàries.
- *Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos*. — *Los Judíos en Calatayud en el año 1436* (XXXIII, pp. 429-431). Ordinació de Joan II per a l'aljama, treta de l'Arxiu de Protocols de Saragossa. — CASTAÑEDA, V.: *Relaciones geográficas, topográficas e históricas del Reino de Valencia, hechas en el siglo XVII, a ruego de don Tomás López* (XXXV, pp. 352-383; XXXVI, pp. 43-59, 224-248; XXXVII, pp. 56-74, 270-323; XXXVIII, pp. 234-251, 392-410; XXXIX, pp. 68-88,

324-353; XL, pp. 281-302; XLI, pp. 89-118, 275-293, 394-416, 574-592. — SERRANO Y SANZ, M.: *Notas acerca de los judíos aragoneses en los siglos XIV y XV* (XXXVII, pp. 324-346). Notes tretes de l'Arxiu de Protocols de Saragossa. — GIMÉNEZ CATALÀN, M.: *Don Gregorio de Brito, gobernador de las armas de Lérida* (1646-1648). (XXXVIII, pp. 32-41, 207-219; XXXIX, pp. 12-27, 205-236; XL, pp. 115-129, 595-651). — SALARRULLANA, José: *Estudios históricos acerca de la ciudad de Fraga* (XXXIX, pp. 163-204, XL, pp. 69-90, 183-206, 430-446). — SERRANO Y SANZ, Manuel: *Documentos Ribagorzanos del tiempo de los reyes franceses Lotario y Roberto. Años 954 a 986 y 996 a 1031* (XL, pp. 303-315; XLI, pp. 119-135, 449-461, 604-613). Exceptuant uns pocs documents d'Obarra i Sant Victorià (transcrits en part de còpies del XII), la resta dels que publica el Sr. Serrano són tretes dels Cartularis d'Alaó i de Lavaix. Encara que el títol de l'article digui documents del temps de Lotari i Robert, inclou els del regnat d'Hug formant així una sèrie cronològica seguida. La part formulària del document (des de les afrontacions a la data) sol ésser suprimida en la transcripció. — ALCOVER, Antoni M.: *Algo sobre la biografía y bibliografía de Don José María Quadrado* (XLI, pp. 1-35). — HERRERO, Cecilia: *La letra visigoda en los reinos pirenaicos* (XLI, pp. 497-512). Es un estudi molt incomplet, fet principalment sobre reproduccions. L'autora desconeix els fonamentals treballs de Mn. Pere Pujol, publicats al *Bulletí de la Biblioteca de Catalunya*.

— *Revue Hispanique*. — N.º 86 (1915): Del malaguanyat MIRET I SANS, *El vescomte de Cardona davant del rei de França en 1309*. — N.º 91 (1916): Són publicats per MANUEL CUBELLS 158 *Documentos diplomáticos Aragoneses* (1259-1284), gairebé tots tretes de l'arxiu de la Corona d'Aragó i formant la col·lecció més nombrosa documental per a l'estudi de l'aragonés en el segle XIII. — N.º 97 (1917): *La Grecia catalana y su historiador, el profesor Rubió i Lluch*. Nota bibliogràfica sobre els estudis dedicats pel Dr. Rubió a l'expedició catalana a Romania i els seus diversos aspectes. El firma EN MIRET I SANS i resulta un nou estudi a la contribució erudita catalana, àdhuc del període precedent al Sr. Rubió. — N.º 99 (1917): *La esclavitud en Cataluña en los últimos tiempos de la edad media*, forma un dels darrers estudis d'EN MIRET I SANS, acurat i documentat, amb curioses conclusions. — N.º 119 (1919): *Empresas y victorias alcanzadas por el valor de pocos catalanes y aragoneses contra los imperios de Turcos y Griegos*. En FOULCHÉ-DELBOSC segueix el manuscrit de l'obra d'En Francisco de Moncada conservat a la Biblioteca de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, aprofitant aquesta avinentesa per posar-hi una bibliografia de les edicions.

— *Vida Cristiana*. Publicació periòdica per temps litúrgics. Abadia de Montserrat. — Volum I (1914-15): — GUDIOL, Josep: *La festa de la Candelera*. Notes històriques d'aquesta festa litúrgica a Catalunya (pp. 83-89); *La Quaresma ans del segle XV a Catalunya* (pp. 160-164). — CARRERAS, Lluís: *Les tradicions de la Província Tarraconense*, en l'obra d'unitat romana per la litúrgia (pp. 329-336). — II (1915-1916): — TENAS, Antonino: *La Bulla de la Santa Creuada* (Notes històriques) (pp. 28-33, 76-86). — TARRÉ, Josep: *Santa Eulària de Barcelona. L'Himne del bisbe Quirse* (pp. 122-126). — BURGAS, Agustí: *La processó del Corpus a Girona* (pp. 282-284). — CANADELL, Jordi: *Els màrtirs Sant Cugat i Sant Feliu* (pp. 326-330). — GUDIOL, Josep: *La Mare de Déu, morta, en les esglésies de Catalunya* (pp. 368-371). — SERRA I ESTURÍ, M.: *El beat Pere Almató, màrtir de la Sagrada Ordre de Predicadors* (pp. 437-442). — III (1916-1917): — GUDIOL, Josep: *La festa de Nadal en els segles XI i XII* (pp. 88-92). — TRENS, Manuel: *L'ordenació de Sant Paulí de Nola a Barcelona* (pp. 93-96). — CANADELL, Jordi: *Sant Oleguer, bisbe de Barcelona i arquebisbe de Tarragona* (pp. 125-131). — CARRERAS, Lluís: *Sant Pacià, bisbe de Barcelona* (pp. 179-184). — VI (1919-1920): — *La nostra primera festa del Corpus*. Dos documents dels segles XIV i XV sobre la processó del Corpus. Tretes de l'Arxiu Municipal de Barcelona (pp. 226-229).